

प्रधान सम्पादक
संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर
४२५९११० (संघाराम विहार, ढल्को)

प्रकाशक र विशेष सल्लाहकार

भिक्षुणी धम्मवती
फोन: ४२५९४६६

सम्पादक

भिक्षुणी वीर्यवती
फोन: ४२५९४६६

सम्पादन सहयोगी

भिक्षुणी शुभवती

प्रमुख व्यवस्थापक

विद्यासागर रञ्जित

फोन: ४२५ ८९५५, ९८४१४४९१११

व्यवस्थापकहरू

चिनीकाजी महर्जन

फोन: ४२५३१८२, ९८४१२५२६६२

ज्ञानेन्द्र महर्जन

फोन: ४२७५३७७, ९८४१३६६५१४

सह-व्यवस्थापक

धुवरत्न स्थापित

फोन: ९८४१२६३३५५

कार्यालय

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघ: नघ:टोल

पोष्ट बक्स नं. ४९९२, काठमाडौं

फोन: ४२५९४६६

बुद्ध सम्वत् २५५७

नेपाल सम्वत् १९३४

इस्वी सम्वत् २०१४

विक्रम सम्वत् २०७०

विशेष सदस्य रु. १०००/-
वा सो भन्दा बढी
वार्षिक रु. १००/-
यस अङ्को रु. १०/-

धर्मकीर्ति

(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI

A Buddhist Monthly

14th FEBRUARY 2014

वर्ष- ३१

अङ्क- १०

सि पुन्हि

फाल्गुण २०७०

यस संसारलाई पानीमा उठेमा फोका अथवा मृगतृष्णा बराबर सम्भरेर ज्ञान लिन सक्ने व्यक्तिलाई यमराजले देखेन अर्थात् त्यो व्यक्ति मृत्यु भय देखेर डराउने छैन ।

आऊ हेर, भडकिलो राजाको रथ जस्तो, यस संसारलाई । यस्तो संसारमा मुखजन मात्र आसक्त हुँदै फँस्दछ । तर ज्ञानीजन आसक्त हुन्दैन र यस संसारमा फस्दैन ।

धर्म अनुकूल आचरण राम्ररी गर्नुपर्छ । दुराचरण गर्नु हुँदैन । धर्म आचरण गर्ने व्यक्तिले यो लोक र परलोक गरी दुबै लोकमा सुखपूर्वक जीवन बिताउन सक्नेछ ।

उठ बेहोशी नहोऊ । शुद्ध पवित्र आचरण गर । धर्म अनुकूल आचरण गर्ने धार्मिक व्यक्तिले यो लोक र परलोक गरी दुबै लोकमा सुखपूर्वक जीवन बिताउन सक्नेछ ।

“विश्वास पात्र” शान्तिको लागि अत्यावश्यक

शान्ति हरेक प्राणीलाई आवश्यक छ । त्यसैले “शान्ति” शब्द अति लोकप्रिय छ । “शान्ति” मनले अनुभव गर्ने तत्त्व हो । मुखले शान्तिलाई पुकार्दा र मनले यसलाई चाहँदा शान्ति प्राप्त हुने होइन ।

शान्ति प्राप्त गर्नको लागि विश्वास पात्र बन्न अति आवश्यक छ । इमान्दार र कर्तव्यपरायण व्यक्ति मात्र विश्वास पात्र बन्न सक्नेछ । यो संसार विश्वासमा अडेको छ । त्यसैले हामी भन्न सक्छौं- “यो संसार इमान्दार र कर्तव्यपरायण व्यक्तिहरूको सत्यतामा अडेको छ ।”

इमान्दार व्यक्तिहरू कुकर्म गर्दा समाजले के भन्ना भनेर लाज मान्ने (हिरी) र कुकर्म गर्दा समाजले के कस्तो दण्ड देला भन्ने डर मान्ने (ओतप्प) हुन्छन् । यही हिरी र ओतप्पलाई भगवान् बुद्धले लोकपाल धर्म भन्नु भएको छ । यस लोकपाल धर्मलाई आफ्नो जीवनमा श्रद्धा पूर्वक पालन गर्ने इमान्दार व्यक्तिहरू विश्वासपात्र बन्न सक्षम हुन्छन् भने यी धर्म पालन गर्न नसक्ने नैतिकताहीन दुश्चरित्र स्वभावका व्यक्तिले उसको जीवनमा नगर्ने अपराध केही पनि हुँदैन । लोकलाई रक्षा गरिराखेको यो लोकपाल धर्म जब हराएर जान्छ, तब यो संसार यथासिद्ध पतन भएर जानेछ । किनभने बेइमानी र कर्तव्यहीन स्वार्थी व्यक्तिहरूको कारणले नै समाजमा अशान्ति र भ्रैभ्रगडा श्रृजना हुने गर्छ । तर इमान्दार व्यक्तिको कारणले परिवार समाज एवं देशमा शान्ति कायम गराउन मद्दत मिलिरहेको हुन्छ । किनभने यस्तो व्यक्तिहरूले निस्वार्थपूर्वक आ-आफना कर्तव्य र जिम्मेवारी बहन गरिरहेका हुन्छन् ।

परिवारमा सुखशान्ति कायम गराउनका लागि आमा बुबा र छोराछोरीहरू बिच परस्पर विश्वास र कर्तव्यपालनको आवश्यक रहेको हुन्छ । आमाबुबालाई पहिलो गुरु र संरक्षकको रूपमा लिइएको छ । त्यसैले भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ-

“माता भित्तं सके घरे”

अर्थात्- परिवारमा आमा नै विश्वास गर्न योग्य मित्र हो । जुन आमाले यसरी विश्वास पात्रको रूपमा

पारिवारिक जिम्मेवारी निभाइरहेकी हुन्छिन्, त्यस परिवारका सदस्यहरूले सुख शान्तिपूर्ण श्वास फेर्न पाइरहेका हुन्छन् ।

एक कर्तव्यपरायण श्रीमतीले आफ्नो श्रीमानले रगत पसिना चुहाई कमाएको धनलाई उचित तरिकाले सुरक्षा गर्छिन् । फजुल खर्चलाई रोकी मितव्ययिता अपनाउने गर्छिन् । घर परिवारलाई उन्नति पथतर्फ डोर्त्याउने जिम्मा बोकी अगाडि बढेकी हुन्छिन् । घरायसी काम गर्न अल्छी मान्दिनन् । आफ्ना छोराछोरीलाई नैतिक शिक्षा सिकाउँदै उनीहरूको भविष्य सपार्न मेहनत गर्छिन् । यस्ती कर्तव्यपरायण श्रीमतीलाई श्रीमानले पनि सम्मान गर्नुपर्छ । त्यसैले भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ-

“भरिया परमा सखा”

अर्थात्- कर्तव्यपरायण श्रीमती मात्र विश्वास गर्न योग्य परम साथी हुन्छिन् । यस्ती विश्वास गर्न योग्य श्रीमतीलाई श्रीमानले पनि इमान्दारपूर्वक कमाएको धनले सन्तुष्ट पार्नु पर्दछ ।

यहाँ कर्तव्यपरायण श्रीमती मात्र भन्ने शब्दलाई हामीले गम्भीर रूपमा लिनु अत्यावश्यक छ । किनभने श्रीमान् वा श्रीमती दुबैले आ-आफ्नो क्षेत्रमा रही कर्तव्य परायण हुन सकेमा मात्र एक आपसले विश्वास गर्न योग्य हुनेछन् । तर यदि यी दुई मध्ये कोही एक कर्तव्यहीन बन्छ र दुश्चरित्र स्वभावको भइदियो भने त्यस्तो व्यक्तिलाई कसैले विश्वास गर्न मिल्दैन । जसरी होस् त्यस व्यक्तिलाई राम्रो बानी व्यवहार विषयमा शिक्षा सिकाउँदै चरित्रवान् बनाउन अत्यावश्यक हुन्छ । यति गर्दा पनि उक्त व्यक्ति सुधिएन भने त्यस व्यक्तिलाई विश्वास गर्न हुन्न । त्यसैले भगवान् बुद्धले भन्नु भएको छ,

“वत्तं अपरिपूरेन्तो सीलं न परिपूरित”

अर्थात्- कर्तव्य पालन नभएको व्यक्तिको शील पालन हुँदैन । शील पालन नभएको दुश्चरित्र व्यक्ति कदापि विश्वास पात्र बन्न सक्दैन ।

परिवारमा जसरी विश्वास पात्र व्यक्तिको

आवश्यकता हुन्छ, त्यसरी नै हाम्रो जीवनको हरेक क्षेत्रमा पनि कर्तव्यपरायण र इमान्दार व्यक्तिको खाँचो हुन्छ। यस्ता सुचरित्रवान् व्यक्तिले मात्र साँचो शान्तिको अनुभव गर्न सक्नेछ।

भगवान् बुद्धले भन्नु भएको छ, जहाँ मानिसहरूको आधारभूत आवश्यकता (गाँस, बास, लुगाफाटो र औषधी) परिपूर्ति हुन्छ, त्यहाँ मात्र नैतिकताले पूर्ण जीवन एवं शुद्ध आचरणले युक्त जीवन विताउन सहज हुनेछ। यसको लागि सरकारले उचित व्यवस्था मिलाई कर्तव्यपालन गर्न सक्नु पर्दछ। यो जिम्मा सरकारको हो। भगवान् बुद्धको यो विचार २५ सयवर्ष पुरानो भएपनि आज सम्म पनि उत्तिकै सान्दर्भिक देखिन्छ।

तर आजभोली धेरैजसो परिवार, संघ संस्था र राजनैतिक पार्टीहरू विच परस्पर अविश्वास र वैमनस्यताले ठाउँ ओगटेको देखिन्छ। जसले गर्दा जताततै अन्याय र अशान्तिको वातावरण देखिन्छ।

भगवान् बुद्धको विचार अनुसार यसको प्रमुख कारण सम्यक दृष्टि अर्थात् सही समझदारी र विवेक बुद्धिको अभाव हो। जसले गर्दा धेरैजसो व्यक्तिको बानी अर्काको दोष खोतल्दै चाहिने नचाहिने लाञ्छना लगाउँदै रमाइलो मान्ने गरेको देखिन्छ।

यस विषयमा भगवान् बुद्धले भन्नु भएको छ—

न परेसं विलोमानि न परेसं कता कतं

अत्तनो व अवेक्खेय्य कतानि अकतानि च

अर्थात्— अर्काको दोष खोतल्दै उसले के गर्‍यो र के गरेन भनी चेवा चर्चा गरिरहनु भन्दा मैले के गरेँ र के गरिन भनी आफ्नो दोषलाई नियाली आफूलाई सुधारने बानी नै बुद्धिमानी हो।

माथि उल्लेखित बुद्ध वचन अध्ययन गरी हामीले यसरी बुझ्न सक्छौं,

— अर्कालाई आफ्नो एउटा चोर औंलाले औंलाउँदै उनीहरूको दोष देखाइरहेका हामीले आफ्नै हातका ३ वटा औंलाहरूले हामीलाई हाम्रा दोषहरू औंलाइरहेका हुन्छन्। तर यस विषयमा हामीले चाल पाइरहेका नै हुँदैनौं। त्यसैले होला हामीले आफैलाई सुधारन सकिरहेका छैनौं। यही हाम्रो ठूलो भूल हुन गईरहेको छ। आज हामीले आफूलाई सुधारनु छ। त्यसैले कसैले नराम्रो काम गरेको देख्दा उसलाई लाञ्छना लगाउनु

अगाडि त्यही गलत कार्य आफूले पनि गरेको छ वा छैन, यस विषयमा ध्यान दिनसके बेश हुनेछ। जुन व्यक्तिले यस्तो कार्य गर्न सक्छ, त्यस व्यक्तिबाट गल्ती कम मात्र हुनेछ। किनभने उसले अरूलाई होइन आफूलाई जाँचिरहेको हुनेछ। जुन व्यक्तिले आफ्नो गल्तीलाई नियाल्दै कर्तव्यपरायण बन्न खोज्छ, त्यही व्यक्ति विश्वासपात्र बन्न सक्नेछ। आज हामीलाई यस्तै इमान्दारी र कर्तव्यपरायण सुचरित्रवान् व्यक्तिको खाँचो छ, जुन व्यक्तिले आफूले पनि शान्ति अनुभव गर्छ र अरूलाई पनि शान्ति प्रदान गरिरहेको हुन्छ।

wdᄁlt {j xf/df a4khf / wdᄁzg		
मिति २०७० साल	बुद्धपूजा गर्नुहुने गुरुमांहरू	धर्मदेशना गर्नुहुने गुरुमांहरू
पौष २४ गते, बुद्धवार	अमता	पञ्जावती
माघ १ गते, बुद्धवार	सुवर्णवती	पञ्जावती
माघ २ गते, विहीवार	सुवर्णवती	धम्मवती
माघ १० गते, शुक्रवार	अमता	दानवती
माघ १६ गते, विहीवार	दानवती	इन्दावती

क्वातुगु चिखि

लेलिन शाक्य

यंकल व्वना: मांम ल्हा: ज्वनाव अति क्वातुक्क
मनय् दु:ख पीर तयाव अतिकन भयातुक्क
वन व्वाँ व्वाँ हथाय् चाचां मिखां हे छुं मखंक
हुतुतुं यंका: मचा दल लुफिं हाना: फ्यतुक्क
घा:पा: जुया: दु:ख जुल वन ला छकू च्वतुक्क
सह: याय् मफया: ख्व:स: तल ख्वि हाय्का: तुप्लुक्क
त्व:ता वने मफु मामं थ:गु स्या: धैगु सिइक
बुया: यन ख्व:म्ह मचा थ:गु बलं मफय्क
वल्ल वल्लं आज्जुई थ्यंका: मुलय् तल थचक्क
मचा स्वया: करुणा चाया: माया यात सुतुक्क
मां व मचाया नाता धात्थें गुलि दुगु सतिक्क
थथिंज्या:गु क्वातुगु चिखि ब्यनी गथे थुसुक्क ?

धम्मपद – २७२

न जटाहि न गोतेहि – नजच्चा होति ब्राह्मणो
यम्हि सच्चञ्च धम्मो च – सो सुची सो च ब्राह्मणो
अर्थ– जटाधारी, हुँदैमा, गोत्र मात्रले वा जाति
मात्रैले कोही पनि ब्राह्मण हुँदैन, जोसँग सत्य र धर्म हुन्छ,
उ नै पवित्र हुन्छ, ब्राह्मण हुन्छ ।

घटना– उपरोक्त गाथा भगवान् बुद्धले जेतवन
महाविहारमा बस्नु भएको बेला जटिल ब्राह्मणको
कारणमा भन्नु भएको थियो ।

बुद्धको समयमा एकजना ब्राह्मणले यसरी
सोचे– “मेरो जन्म आमाको पट्टिबाट र बुवापट्टिकोबाट
पनि शुद्ध ब्राह्मण कुलमा भएको हो । श्रमण गौतमले
आफ्ना शिष्यहरूलाई ब्राह्मण भनेर सम्बोधन गर्नुहुन्छ ।
मलाई पनि ब्राह्मण भन्नु योग्य छ नि । यही कुरा लिएर
उक्त ब्राह्मणले भगवान बुद्ध कहाँ गएर भन्न गए–
“भो गौतम तपाईंले आफ्ना श्रावकहरूलाई ‘ब्राह्मण’ भन्नु
हुन्छ । म पनि आमा बुवा पट्टिबाट शुद्ध ब्राह्मणकुलमा
जन्मिएको हुँ । तपाईंले मलाई पनि त ब्राह्मण भनेर भन्नु
पर्थ्यो नि ?”

उसको कुरामा बुद्धले जवाफ दिनुभयो– “ब्राह्मण,
कसैले जटा पाल्दैमा वा जाती गोत्र मात्रैले त्यस्तालाई
म ब्राह्मण भन्दैन । जसले चार आर्य सत्य अवबोध गरेर
लिएको हुन्छ, त्यसलाई नै म ब्राह्मण भन्दछु ।”

यसरी आज्ञा भएर तथागतले उपरोक्त गाथा
भन्नुभयो ।

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू

- सच्चा, लोला, अववादका र पटाचारा – यी चार
निर्गन्ध (=जैन) दिदी बहिनीहरू अति घमण्डी
थिईन् । उनीहरूलाई सारिपुत्रले वादविवादमा परास्त
गरी भिक्षुणी बनाए ।
- भद्रा कुण्डल केशा (=जम्बू) पनि एक अभिमानी निर्गन्ध
विदुषी थिइन् । उनलाई पनि सारिपुत्रले धर्म सम्वादमा
हराई भिक्षुणी बनाएका थिए । भद्रा कुण्डल केशाले
गृहस्थी छँदा आफ्नै लोग्ने, जो सत्युक नामको एक
चोरलाई मारेकी थिइन् ।
- जङ्गलवासीहरूमा अग्रस्थान प्राप्त भिक्षु खदिर वनिय
रेवत सारिपुत्रको भाइ थियो । उनी आफ्नो विवाहको
जन्तीवाट भागेर गई भिक्षु बन्न गएका थिए ।

धम्मपद – २७३

किं ते जटाहि दुम्मेध – किं ते अजिन साटिया
अब्भन्तरं ते गहणं – बाहिरं परिमज्जसि

अर्थ– हे निर्बुद्धि ! तिमीले जटा पालेर देखाउँदैमा
के हुन्छ ? मृगछालाको लुगा लगाएर हिँड्दैमा के गर्नु ?
तिम्रो भित्र फोहर कसर भरि छ, बाहिरबाट मात्र धोएर
शुद्ध गर्दैमा केही फाइदा हुँदैन ।

घटना– उपरोक्त गाथा भगवान बुद्धले
कूटागारसालामा बस्नुभएको बेला लाटोकोसेरो जस्तो
बस्ने व्रत पालेर वसेका कुहक ब्राह्मणका कारण
भन्नुभएको थियो ।

वैशाली नगरको मूल द्वारमा ककुध नामको रूखमा
एउटा ब्राह्मण खुट्टा रूखको हाँगामा पारी टाउको भुँइतिर
पारी लाटोकोसेरो जस्तो भुण्डीराखेको थियो । अनि त्यसले
भनिराखेको थियो– “मलाई सयजना सेतो गाई देऊ, पैसा
देऊ, नोकर चाकर देऊ । दिएनौ भने म यहाँबाट खसेर
मर्छु, अनि यो नगरलाई विनाश गर्नेछु ।”

तथागत भिक्षुहरूसँगै नगरभित्र पस्नु भएको
बेला भिक्षुहरूले त्यो ब्राह्मणलाई देखेको थियो । पछि
नगरबाट फर्केको बेलासम्म पनि त्यसरी नै भुण्डीएर
कराइरहेको थियो ।

नगरवासीहरूले पनि साँच्चै नै त्यो ब्राह्मण खसेर
मर्छो भने नगरको विनाश हुनसक्छ भन्ने डर त्राशले
उसले माँग गरेको सबै कुरो पुन्याइदिएर रूखबाट तल
ल्याइदिए । त्यो ब्राह्मण नगर वासीहरूले दिएको सामान
जति लिएर विहारको छेउछेउबाट गाईको बथान लिएर
हिँडिरहेको भिक्षुहरूले देखे ।

भिक्षुहरूले सोधे– हे ब्राह्मण ! तिमीले माँग
गरेको सबै कुरो पायो के ? ब्राह्मणले भने “पाएँ ।”

भिक्षुहरूले यो कुरा भगवान बुद्धकहाँ सुनाउन
गए । भगवान् बुद्धले भन्नुभयो– “त्यो ब्राह्मणले अहिले
मात्र त्यस्तो कुहक (छल्ले) काम गरेको होइन, पहिला
पनि गरेको थियो ।” अनि गोध जातक कथा सुनाउनु
भयो । अहिले जनतालाई मूर्ख पारेर ठगे, पहिला
पण्डितजनलाई ठग्न सकेन ।

यसरी आज्ञा भई भगवान् बुद्धले उपरोक्त गाथा
भन्नुभयो । ❖

प्राज्ञ रीना तुलाधर (बनिया)
‘परियत्ति सद्धम्म कोविद’

परम पूज्य गुरुजीप्रति असीम श्रद्धाञ्जली

इस नश्वर संसार में, ध्रुव शाश्वत ना कोय ।
पानी के से बुलबुले, भङ्ग भङ्ग ही होय ॥
भूमण्डल, ग्रह, उपग्रह, सूर्य, चन्द्र, नक्षत्र ।
सभी मृत्यु आधीन है, नश्वरता सर्वत्र ॥

प्रकृतिको यस अटूट नियमले आज परमपूज्य गुरुजीलाई पनि बाँधियो । करुणाका प्रतिक, प्रणम्य, परम परिशुद्ध एक अद्वितीय धार्मिक व्यक्ति चन्द्र, सूर्य भैं अटल अक्षय रहोस् भन्ने सबैको इच्छा हुँदा हुँदै अकस्मात कालको काखमा लीन हुन पुग्यो । परम सन्त, विवेकशील, अत्यन्त वात्सल्यमयी, स्वच्छ हृदयी व्यक्तित्वको निधन भएको छ । मानिस एक मरणशील प्राणी हो भन्ने सत्य थाहा हुँदा हुँदै पनि पूज्य गुरुजीको निधनको खबरले सबैलाई आघात पुऱ्यायो ।

आइतवार, २९ सेप्टेम्बर २०१३ (२०७० आश्विन १३ गते) को रात करीब १०:४० बजे उहाँको निधन भयो ।

पूज्य गुरुजीद्वारा हामीले यही शिक्षा पाएका थियौं कि यो शरीर नश्वर छ, भंगुर छ, अनित्य छ, तर पनि उहाँको अकस्मात निधन भएको समाचारले सबै साधक/साधिकाको हृदय स्तब्ध भयो । संसार भरका मानिसलाई धर्ममा प्रतिष्ठापित गर्ने महान पथ प्रदर्शक यस संसारबाट अस्त भएको खबर स्वीकार्न सबैलाई केही समय लाग्यो । आफ्नो धर्म पिताको देहवसानले सबैले टुहुरो महसूस गरे । प्रकृतिको यो अटूट नियमलाई कसले टाल्न सक्छ र ? यस सत्यलाई स्वीकार गर्नुपर्छ ।

आखिरमा उहाँको शिक्षा पनि यही हो । उहाँले हर क्षण सत्यको साथमा चलन सिकाउनु भयो । यसै शिक्षालाई अनुसरण गर्दै अधिकांश साधक साधिकाहरू सामूहिक साधना गरेर उहाँप्रति मैत्री भावना गर्न जुधे । उहाँ प्रति असीम श्रद्धा, अनन्त कृतज्ञता अर्पण गर्ने यही एउटा तरिका हो । उहाँको चीर सुख शान्ति र निर्वाणको कामना ।

पूज्य गुरुजीले बुद्धको जन्मभूमि नेपालका नागरिकहरू प्रति अत्यन्त मैत्री भाव राखेर सन् १९८१ मा पहिलो पटक काठमाडौंको आनन्दकुटी विहारमा १० दिवसीय शिविर सञ्चालन गर्नुभएको थियो । यस शिविरको समाप्ती लगत्तै ट्रष्टी गठन गरेर नेपालमा पनि ध्यान केन्द्र खोल्ने निर्देशन दिनुभयो । यसपछि वर्षेनी शिविर सञ्चालनार्थ नेपाल आउनुभई यहाँका तरनारीहरूलाई धर्मको अनुभव गर्न सिकाउनु भयो । नेपाल विपश्यना केन्द्र धर्मश्रृङ्गको (वि.सं. २०४०), स्थापना भएपछि नेपाली सहायक आचार्यहरू नियुक्त गर्नुभयो र त्यस उपरान्त प्रत्येक महिनामा उहाँहरूबाट शिविर सञ्चालन शुरु भयो । यसरी नेपालीले आफ्नै थलोमा धर्म ग्रहण गर्ने अवसर जुटाई दिनुभयो । नेपालीले पावन धर्मभूमिमा धर्मको अभ्यास गर्न पाए । उहाँको असीम उपकार मान्दछु ।

हिन्दी भाषा नबुझेका लागि स्थानीय भाषा नेवारी र नेपालीमा निर्देशन तथा प्रवचनको उल्था गर्ने निर्देशन दिनुभयो । सम्पूर्ण मानव जगतले सुख प्राप्त गरुन् भन्ने पूज्य गुरुजीको आकांक्षा अनुरूप आफ्नो भाषामा बुझ्न पाउँदा नेपालका कुनाकाप्चासम्मका नागरिकले धर्म अनुसरण गर्न पाए । उहाँको असीम स्नेहमयी एवं सेवाभावी, दूरदर्शी विचार प्रति अत्यन्त आभारी छु ।

नेपाली जनताको धर्म प्रतिको लगावलाई बल प्रदान होस् भन्ने उद्देश्यले नेपाली भाषामा प्रेरणा पत्र सञ्चालन गर्ने सुभावा दिनु भयो । त्यसबेला हिन्दी भाषामा “विपश्यना” पत्रिका सञ्चालित थियो । अतः त्यस पत्रिकाको अनुसरण गर्दै २०४१ साल फागुनदेखि नेपाली भाषामा “विपश्यना” पत्रिका प्रकाशित

गरियो । नेपाल विपश्यना केन्द्रद्वारा प्रकाशित यस प्रेरणा पत्रले धर्मलाई सहज रूपमा बुझ्न नेपाली साधक-साधिकालाई प्रेरणा प्रदान गरेको विश्वास गरेकी छु । उहाँको अमूल्य सुभाष प्रति आभार एवं कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

धर्मलाई विश्वव्यापी बनाएर विश्वको कल्याण गर्ने उहाँको सपना साकार भएको छ । नेपालको पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्मका नेपालीले विपश्यना गर्न पाएका छन् । हाम्रो सानो मुलुकमा आठवटा ध्यानकेन्द्र खुलिसकेका छन् । ध्यान केन्द्र खोल्न अनुमति प्रदान गर्नुभई हामी माथि असीम उपकार गर्नुभयो । यस्तो सम्भेर मन अत्यन्त भाव विभोर भएर कृतज्ञता र श्रद्धाको भावले भरिन्छ ।

नेपाली जनतामा धर्मको प्रति श्रद्धा अद्भूत छ । यहाँका ध्यान केन्द्रहरू आकारमा साना भएपनि शिविरका लागि आवश्यक भौतिक सुविधाहरूले परिपूर्ण छन् । अतः गुरुजीले दीर्घ शिविर सञ्चालन गर्ने स्वीकृति प्रदान गर्नुभयो । यहाँ ४५ दिनसम्मका दीर्घ शिविर सञ्चालन भइरहेका छन् । ताकि यहाँका योग्य साधकसाधिकाहरू दीर्घ शिविर बस्न पाइरहोस् र धर्ममा शीघ्र अगाडि बढुन् । उहाँको मंगलमयी मैत्रीपूर्ण शुभेच्छा प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

धर्मश्रृङ्गको पावन तपोभूमिको अत्यन्त रमणीय, शान्त र ध्यान गर्न उपयुक्त वातावरणबाट प्रभावित भएर पूज्य गुरुजी समय-समयमा लामो अवधिसम्म यहाँ निवास गर्नुभयो । यसरी लामो अवधिसम्म बस्नुहुँदा तपोभूमिको वातावरण धर्मको तरङ्गले आप्लावित महसूस हुन्थ्यो । उहाँको मैत्रीले यहाँका कण-कण सजीव हुन्थे । उहाँबाट सञ्चालित दश दिवसीय शिविरहरूमा प्रत्यक्ष आनापान, विपश्यना र मंगलमैत्रीको अभ्यास गर्न पाउँदा साधकहरू प्रफुल्ल हुन्थे । आफ्ना साधना सम्बन्धी प्रश्नहरू गुरुजीलाई भेटी साक्षात् छलफल गर्न पाउँदाको त्यो क्षण सम्भेर अनन्य कृतज्ञताको भावले भरिन्छ । वात्सल्यमयी मैत्रीपूर्ण उहाँका शब्दहरूले हृदय पग्लिन्थे, हृदय स्पर्शी उहाँका निर्देशन अविस्मरणीय रह्यो । उहाँद्वारा सञ्चालित केही शिविरहरूमा सेवा गर्दाका क्षण सम्भेर आफूलाई धन्य ठान्दछु । मन अनन्त श्रद्धाले भरिन्छ ।

समय समयमा गुरुजीबाट आचार्यज्यूहरू, टूट्टी,

धर्म सेवकहरूलाई धर्ममा अधि बढ्न दिनु भएको निर्देशन अत्यन्त प्रेरणामयी हुन्थे । विभिन्न स्थानमा विभिन्न समारोहहरूमा प्रवचन दिनुभयो, यसबाट अधिकभन्दा अधिक मानिसहरूले लाभ प्राप्त गरे । हजारौंले शिविरमा सहभागी हुने प्रेरणा पाए । यी प्रवचनका कारण शिविरमा सहभागी हुनेको संख्यामा अत्यधिक वृद्धि भएको थियो । उहाँको उपकार कहिल्यै भुल्न सक्दैन, उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता र असीम श्रद्धा अर्पण गर्दछु ।

पूज्य गुरुजीको मंगलमयी सेवा भावको कारण विश्वका अधिकांश भागमा विपश्यना विधाले कल्याण गरेको छ । नेपालको उत्तरी भू-भागमा पनि विपश्यना फैलियोस् भन्ने उहाँको धर्म कामना थियो । भविष्यमा यस क्षेत्रमा धर्म उजागर गर्ने हाम्रो प्रयास हुनेछ । वि.सं. २०५७ साल ज्येष्ठ १ गते नेपालका राजा वीरेन्द्र गुरुजीलाई भेट्न धम्मश्रृङ्ग आउनुभयो । उहाँले युवा पुस्तामा धर्म फैलाउन लामो विचार विमर्श गर्नुभयो तर त्यो योजना साकार हुन नपाउँदै २०५८ सालमा दरबारको अप्रिय घटना घट्यो । यस समय पनि गुरुजी धम्मश्रृङ्गमा हुनुहुन्थ्यो । त्यस घटना प्रति उहाँले शोक व्यक्त गर्नुहुँदै असीम मैत्री प्रदान गर्नुभयो । त्यस्तै वि.सं. २०६२ (सन् २००५ मई ०५) मा राजा ज्ञानेन्द्र धम्मश्रृङ्ग आउनुभई गुरुजीसंग धर्म सम्बन्धी छलफल गर्नुभयो । यसरी नेपालका सबै तहका मानिसहरूलाई धर्म पथमा प्रगति गर्न निर्देशन दिनुभयो ।

पूज्य गुरुजी भिक्षु संघ प्रति संघै कृतज्ञता व्यक्त गर्नुहुन्थ्यो । उहाँहरूद्वारा शताब्दीऔंदेखि धर्मका दुबै पक्ष परियत्ति र पतिपत्ति सुरक्षित राखेको कारण हामीले धर्म पायौं भन्ने उहाँको विचार थियो । उहाँ नेपाल आउनु हुँदा प्रायः यहाँको भिक्षुसंघलाई भोजन दान तथा संघदान दिनुहुन्थ्यो ।

सन् २००५ को वैशाख पूर्णिमा (२५४९ औं बुद्ध पूर्णिमा) को दिन पूज्य गुरुजीसंगै करिब बान्हसय साधक साधिकाले धर्मश्रृङ्गमा एक दिवसिय शिविर बसे । पूज्य गुरुजीको सानिध्यमा अधिक भन्दा अधिक साधक-साधिका ध्यान गर्न पाउनु भन्ने गुरुजी तथा आयोजकहरूको अभिप्राय थियो । शिविरको समापन पछि मैत्रीको लागि गुरुजीको सामू खुल्ला आकाश मुनि सबैजना जम्मा

भए । गम्भीरतापूर्वक आर्यमौन पालना गर्दै यति धेरै विषययी साधकहरू एकसाथ देखा गुरुजी अधिक प्रसन्न हुनुभयो र उहाँले भगवान बुद्धको शब्द दोहोऱ्याउनु भयो—

सुखो बुद्धानं उप्पादो, सुखा सद्धम्मदेसना ।
सुखा सङ्घस्स सामग्गी, समग्गानं तपो सुखो ॥

सन् २००५ (वि.सं. २०६२) को नेपालको प्रवास उहाँको अन्तिम पटक हुनगयो । उहाँ फर्किनु अघि एरपोर्टमा प्रतिक्षा पछि पावन भूमि नेपाल देशलाई मैत्री प्रदान गर्नुहुँदै भन्नुभयो—

यह तो धरती धर्म की, यह बुद्धों का देश ।
शुद्ध धरम जागे जहाँ, कटें सभी के क्लेश ॥
यह तो धरती धरम की, यह है पावन देश ।
शुद्ध धरम जागे जहाँ, फैले देश—विदेश ॥

नवजात शिशुलाई जन्म दिएर जसरी आमाले हुर्काउँछिन्, वामे सर्न सिकाउँछिन्, हिँड्न—कुद्न सिकाउँछिन् । त्यसरी नै गुरुजीले पनि नयाँ जन्म दिनुभयो, अज्ञानको पर्दा हटाई ज्ञानको बाटो देखाउनुभयो, रुढी र कर्मकाण्डी जीवनबाट मुक्त गरेर सत्यको बाटो देखाउनुभयो । शील, समाधि र प्रज्ञाको अभ्यास गराउनुभयो । शीलमा प्रतिष्ठापित हुँदै श्वास—प्रश्वासलाई जानेर समाधि पुष्ट गर्न सिकाउनु भयो । यसलाई हेर्दै आफ्नो शरीरको सत्यता र आफ्नो चित्तको प्रपञ्चको बारेमा अनुभूत गर्न सिकाउनु भयो । यस शरीर र चित्तको अनित्य स्वभावलाई हेर्दै भङ्ग अवस्थाको अनुभव गर्न सिकाउनुभयो । मानौं साधकलाई कुद्न सक्ने बनाउनुभयो । पूज्य गुरुजीको पल—पल, क्षण—क्षण सजग हुने निर्देशन, शीलका कडा नियम प्रत्येक साधकका लागि बेहड भरोसा दिने लौरो भैँ भएको छ । यसैको सहारामा अघि बढ्दै जाँदा एक समय अवश्य मार्गफल प्राप्त हुनेछ । हामी माथि उहाँको उपकार असीम छ, अनन्त छ । उहाँ प्रति हाम्रो श्रद्धा असीम छ, अनन्त छ । हाम्रो कृतज्ञता असीम छ, अनन्त छ । उहाँको असीम सुख शान्ति तथा निर्वाणको कामना ।

क्रमशः

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारी

- राघ नामक ब्राह्मणले आफूलाई भिक्षु नबनाएको मा आमरण अनसन गरेका थिए । पछि, सारिपुत्रले उनलाई प्रवज्या दिए ।

खै, बुद्धको लुम्बिनी ?

तीर्थमुनि वज्राचार्य

जत्तिकै टल्कियुन् पहेंलो जलपमा
मुकुण्डो धारी नक्कली अनुहारहरू
खाल ओढेका भुत्ते वाघहरू
कृत्रिम सक्कली वन्नै सक्दैन
यथार्थ भूठो कहिल्यै हुँदैन

आवरणले जत्तिकै ढाक छोप गरे पनि
चहुवर मिथ्या वाचन छरे पनि
पालिस लगाओस् या तात्तियुन् भुङ्गेमा,
सत्य कहिल्यै लुकनै सक्दैन
पित्तल सुन वन्नै सक्दैन
लुम्बिनी हाम्रो हो हाम्रै रहने छ
ईतिहास पल्टेनी चिच्याइ भन्ने छ
नेपालमा हो, नेपाल कै सदा
शान्तिको द्योतक विश्वले बुझे छ ।
नपत्याए सोध भग्नावशेषहरूलाई
माटो, हुँगा ती ईटाहरूलाई
तिलौराकोट को दरवार साक्षी छ
राम ग्राम स्तुप अभैँ ज्यूँदै छ ।

अशोक स्तम्भको लिपिलाई घोटल,
मार्कर स्टोन को गुह्यलाई खोटल,
पुष्करणीको तलाउ भन्ने छ
त्यहाँका रूख पात घाँस बोल्ने छ ।
जन्मदै सातपाइला टेकेको यहिँ हो,
पुण्य कमलमा हात उचाली
उद्घोष गर्दै दसै दिशामा
माया देवी को पवित्र कोखमा

‘सिद्धार्थ’ को जन्म स्थल लुम्बिनी भनेको ।
शान्तिनायक वानी शान्ति छरेका,
पञ्चशील उपदेश बोकेका
त्याग प्रेमका हुन यी प्रेरक
अहिंसाका दृढ पृष्ठ पोषक
पेवा होइन यिनी कसैका
महा मानव हुन् युगलै चिनेका
त्रिपिटकका हुन् यी अधिष्ठाता
दान शील समाधि का पराकाष्ठा ।

बुद्धगया, सारनाथ जहाँ गए पनि
कुशिनगर, श्रावस्ती, काण्धार पुरोपनि
खै, बुद्धको लुम्बिनी प्रश्न घरेमा,
सत्य निमोढ्ने यत्न गरेमा
पाउने छौँ हामी एउटै प्रत्युत्तर
पच्चीस सय वर्ष देखिको निरन्तर
निर्विकल्प मुखरित एउटै स्वरमा,
ध्वनित् शब्द ती मुखार विन्दमा
छके कतै कहिँ अन्य धरतीमा
छैन अन्यत्र, छ यो नेपालमा
यहिँ नेपालमा ! यहिँ नेपाल !

बौद्ध विश्वास (द्वितीय भाग)-१४

के.श्री धम्मामन्द
अनुवादक- बरदेश मानन्धर

भावना (ध्यान)

धार्मिक सत्य प्राप्तिको लागि भावना वैज्ञानिक तरीका हो ।

मनको शुद्धिको लागि र आध्यात्मिक उन्नतिको लागि, बौद्धहरूले प्रार्थनाको सट्टामा भावना अभ्यास गर्दछ । भावना अभ्यासद्वारा मानसिक विकास नगरीकन कसैले पनि निब्बाण वा मुक्ति पाउन सक्तैन । मनलाई तालिम नगरीकन जतिसुकै पुण्य कार्य गरेता पनि ऊ अन्तिम लक्ष्य सम्म पुग्न सक्तैन ।

स्वभावतः मनले धेरै छल गर्छ र मान्छेलाई खराब कार्य गर्न लगाउँछ । मनले मान्छेहरूलाई इन्द्रियहरूको दाश बन्न लगाउँदछ । आफ्नो मनलाई राम्रो तालिम दिइएन भने कल्पना र भावावेशले उसलाई सधैं नै खराबतिर लग्दछ । भावना अभ्यास गर्न जान्ने मान्छेले इन्द्रियको वशमा जान लागेको वेलामा आफ्नो मनलाई नियन्त्रण गर्न सक्छ । आज हामीले सामना गरिरहेका समस्या एवं गलतफहमीहरू मध्ये धेरै जसो अशिक्षित एवं असभ्य मनको कारणले नै हो । शारीरिक एवं मानसिक अस्वस्थताको समाधान भावना नै हो भन्ने कुरा स्पष्ट भइरहेको छ । उच्च रक्तचाप, मुटुको व्यथा, पेटको अल्सर, ग्यास्ट्रीक, मस्तिष्क सम्बन्धी समस्या एवं मानसिक रोग जस्ता धेरै रोगहरूको कारण मानसिक नैरास्यता चिन्ता, दुःख, पीर, कठिनाइ एवं भय इत्यादि नै हुन् भन्ने कुरा विश्वका स्वास्थ्य विशेषज्ञ एवं विद्वानहरूले बताएका छन् ।

जब 'म' भन्ने चेतना धेरै थाकेको हुन्छ, धेरै चिन्तित हुन्छ वा धेरै समयसम्म अति दुखित हुन्छ, तब शरीरमा समस्या देखा पर्दछ, ग्यास्ट्रीक, अल्सर, क्षयरोग र कार्य अस्थिरताको शुरूवात मानसिक एवं भावनात्मक गडवडीको कारणले हुन्छ । बच्चाहरूमा दाँत किराले खानु एवं आँखाले राम्ररी नदेख्नु प्राय गरी भावनात्मक गडवडी सँग सम्बन्धित रहन्छ ।

यदि मान्छेहरूले हरेक दिनको केही मिनेट भावनाको अभ्यास गरेर आफ्ना इन्द्रियहरूलाई शान्त गर्न सकेमा यी रोग एव गडवडी मध्ये धेरैलाई रोक्न सकिन्छ । बुझ्ने क्षमताको कमीले गर्दा नै धेरै व्यक्तिहरूले यसलाई विश्वास गर्दैनन् वा भावना अभ्यास गर्न धेरै अलिच्छि मान्छन् । त्यस्ता व्यक्तिहरूले भावना गर्नु समयको

बरवादी मात्र हो भनी ठान्दछन् । हामीले सम्झनु पर्दछ कि यस विश्वका सबै ठूला आध्यात्मिक गुरुहरूले भावना अभ्यास गरेर नै जीवनमा उच्चतम स्थान प्राप्त गरेका थिए । आज उनीहरूलाई लाखौं मानिसहरूले सम्मान गर्दछन् किनभने उनीहरूले भावनाको अभ्यासद्वारा प्राप्त गरेको परम ज्ञानद्वारा मानवताको अपार सेवा गरेका थिए । यो कुरा हामीले पहिले नै उल्लेख गरी सकेका छौं कि बुद्धले मनलाई विकास गरेर नै ज्ञान प्राप्त गरेका थिए । वहाँलाई सहयोग गर्ने कुनै दैविय शक्ति थिएन । वहाँले भावना अभ्यास गरेर आफैले ज्ञानलाई पाउनु भयो । स्वस्थ मन र स्वस्थ शरीर हुनको लागि एवं जीवनमा सुख पाउनको लागि हामीले भावना कसरी गर्ने भन्ने सिक्नु पर्दछ । आज हामी यस विश्वमा बाँचि रहेका छौं जहाँ शारीरिक र मानसिक रूपले धेरै कडा मिहेनत गर्नु पर्दछ । कडा परिश्रम नगरीकन आधुनिक समाजमा मान्छेहरूलाई कुनै स्थान छैन । सबै क्षेत्रमा धेरै कडा प्रतिद्वन्द्विता, प्रतिस्पर्धता भइरहेका छन् । जीवनका सबै क्षेत्रमा एकले अर्कोलाई जित्न खोजी रहेका छन् र मान्छेलाई कति पनि आराम छैन । मन जीवनको केन्द्र बिन्दु हो । यदी मनमा शान्ति र चैन छैन भने केही समय पछि नै सम्पूर्ण जीवन शक्ति हीन हुनेछन् । स्वभावतः मान्छेहरूले इन्द्रियहरूलाई सन्तुष्ट पारेर आफ्ना दुःखलाई हटाउन खोज्छन्- उनीहरू मद्यपान गर्छन् जुवा खेल्छन्, गाउँछन्, र नाच्छन्-सधैं नै यही भ्रमणमा उनीहरू जीवनको सच्चा सुख भोगी रहेका छन् । इन्द्रियहरूलाई उत्तेजित पार्नु आराम पाउनुको सही तरीका होइन । जति जति हामी काम सुख (भौतिक सुख) द्वारा इन्द्रियहरूलाई सन्तुष्ट पार्न खोज्छौं त्यति त्यति नै हामी इन्द्रियहरूका दाश बन्ने छौं । हाम्रो सन्तुष्टीको लागि हाम्रा इच्छाहरूको कुनै अन्त नै हुने छैन । आराम पाउनुको सही तरीका मनलाई वसमा राखेर इन्द्रियहरूलाई शान्त पार्नु हो । यदी हामीले आफ्नो मनलाई नियन्त्रण गर्न सक्छौं भने हामीले सबैलाई नियन्त्रण गर्न सक्ने छौं । जब मन पूर्ण रूपले नियन्त्रित र परिशुद्ध हुन्छ, तब हामी वस्तुहरूलाई वास्तविक रूपमा देख्ने छौं । जब हामी वस्तुहरूलाई वास्तविक रूपमा देख्ने छौं । जब मन परिशुद्ध हुन्छ, यो मानसिक

अशान्तिहरूबाट मुक्त हुनेछ । जब मन मानसिक अशान्तिबाट मुक्त हुनेछ, तब यसले अरू शारीरिक आँखाबाट देख्न नसक्ने धेरै कुराहरू देख्न सक्ने छ ! र आखिरीमा हामीले आफ्नो मुक्ति एवं शान्ति र सुख पाउन सक्ने छौं ।

भावना अभ्यास गर्न हामीमा दृढ प्रतिज्ञा, प्रयत्न र धैर्यता हुनु पर्दछ । तुरून्तै फल पाउने आशा गर्न सकिदैन । हामीले यो सम्झनु पर्दछ कि कसैलाई डाक्टर, वकिल, गणितज्ञ, दार्शनिक, इतिहासविद वा वैज्ञानिक बन्नको लागि धेरै वर्ष लाग्दछ । त्यसरी नै एउटा कुसल ध्यानी बन्न, आफ्नो भ्रमपूर्ण मनलाई नियन्त्रण गर्न र इन्द्रियहरूलाई शान्त पार्न उसलाई केही समय लाग्ने छ । भावनाको अभ्यास गर्नु नदीको विपरीत धारमा पौडी खेल्नु जस्तै हो । यसकारण आफ्नो भावनाबाट छिटो फल पाएन भनेर आफ्नो धैर्य गुमाउनु हुँदैन । त्यसको साथमा त्यस योगी (ध्यानी) ले शीललाई पनि अभिवृद्धि गर्नु पर्दछ । ध्यान गर्नको लागि सुहाउँदो ठाउँ अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हो । ध्यान गर्ने व्यक्तिको ध्यान गर्ने एक आरम्भण (Object) हुनु पर्दछ । किनभने कुनै एक आरम्भण विना चञ्चल मनलाई वशमा राख्नु सजिलो छैन । त्यो आरम्भण पनि लोभ, द्वेष, मोह र भावावेषबाट मुक्त भएको हुनु पर्दछ । कसैले बुद्धको मूर्तिलाई आरम्भणको रूपमा लिन्छन् र यसैमा एक चित्त गर्दछन् । कसैले सास भित्र जाने र बाहिर आउनेमा एकचित्त गर्दछन् । आरम्भण जुनसुकै भएता पनि यदि कसैले भावना अभ्यास गर्न खोज्छ भने उसले अवश्य पनि आराम पाउने छ । भावनाले उसलाई शारीरिक एवं मानसिक सुख पाउन र चाहने बखतमा मनलाई नियन्त्रण गर्न धेरै मद्दत गर्दछ ।

दुष्टचाइँबाट अलग रहेर मात्रै पनि मान्छेले मानवताको सर्वश्रेष्ठ सेवा गर्न सक्छ । भावनाबाट विकसित गरिएको सुसंस्कृत मन अरूको सेवाको लागि सबैभन्दा बढी उपयोगी हुन्छ । भावना मान्छेको अमूल्य समयको वर्वादी होइन । योगीको उन्नत मनले धेरै मानवीय समस्याहरू समाधान गर्न सक्छ र उसलाई ज्ञान दिनमा धेरै उपयोगी हुन्छ ।

आधुनिक विश्वमा धेरै भइरहने हल्ला एवं अरू वाधाहरूले बावजुद पनि मान्छेलाई शान्तपूर्वक जिउनमा भावना धेरै उपयोगी छ । धेरै जनसंख्या भएको हाम्रो विश्वमा विभिन्न प्रकारका वाह्य वाधाहरू भइरहन

सक्तछ । हामी जङ्गल वा पहाडी उपत्यका वा कतै गएर पूर्ण रूपले एकान्त जीवन बिताउने आशा राख्न सक्दैनौं । हामी अत्यन्त भीडबाट टाढा भएर हात्तिको दाँतले बनेको धरहरा (बुर्जा) मा बस्ने आशा गर्न पनि सक्दैनौं । सम्यक् (सही) भावना जीवनबाट भाग्नु होइन, अस्थायी रूपले (जीवनलाई) विर्सनको लागि लुक्ने ठाउँ पनि होइन । यदि भावना यथार्थ रूपमा भन्ने हो भने हामी बाँचिरहेको यस, विश्वलाई सामना गर्न, बुझ्न र जित्नको लागि मान्छेको मनलाई तालिम गर्नु नै यसको लक्ष्य रहेको छ । आधुनिक विश्वमा भावनामय जीवनको लागि आउने असंख्य वाधाहरूलाई सहनको लागि हामीलाई तयार पार्नु हामीले सिक्नु पर्दछ ।

मान्छेहरू आफ्ना भौतिक आकांक्षाहरू पूरा गर्न चाहँदछ । आफ्ना भौतिक फाइदाहरूलाई वृद्धि गर्न चाहन्छन् । उनीहरू भावनालाई एउटा राम्रो काममा प्रयोग गर्न चाहँदछ । शायद उनीहरू यो बुझ्न असमर्थ भएका छन् कि भावनाको दिशा इच्छाको वृद्धि गर्ने तर्फ नभई कम गर्ने तर्फ छ । भौतिक आकांक्षाहरू ठीक प्रकारको ध्यानको लागि शायदै योग्य छ होला जसको (भावनाको) लक्ष्य सांसारिक मामिला भन्दा बाहिर छ । हामीले भावना गरेर त्यस्तो कुनै हासिल गर्न खोज्नु पर्छ जुन पैसाले किन्न वा प्रदान गर्न सक्तैन । यदि तपाईं भावना अभ्यास गर्नु हुन्छ भने— तपाईंलाई अरूले सताई रहेता पनि तपाईं एउटा भद्र पुरुषले जस्तै व्यवहार गर्न सिक्नु हुनेछ, तपाईंले आफ्नो शरीर, संवेदनाहरू र मनलाई शान्त गर्न सिक्नु हुनेछ । तपाईंले आफै भित्र शान्त र खुसी हुने सिक्नु हुनेछ । त्यस्तै ईर्ष्या, द्वेष, घमण्ड, अहंपना जस्ता खराब विचार र वेदनाहरूले मनलाई व्याकुल पार्ने अवस्थामा कसरी मनलाई नियन्त्रण गर्ने भन्ने सिक्नु हुनेछ । भावना अभ्यास गर्नु हुन्छ भने तपाईं कुनै चौबाटोमा हुने बेलामा र कुन बाटोतिर जाने भनेर थाहा नपाएका समयमा उचित निर्णय लिन सिक्नु हुनेछ । यी गुणहरूलाई तपाईं भावना अभ्यास गरे विकास गर्न सक्नु हुनेछ । यी गुणहरू कुनै पनि पसलबाट किन्न सकिदैन । जतिसुकै पैसा वा सम्पत्तिले पनि यो गुणहरू किन्न सकिदैन । तैपनि तपाईं यिनीहरूलाई प्राप्त गर्न सक्नु हुन्छ— यदि तपाईं भावना अभ्यास गर्नु हुन्छ भने । र अन्त्यमा बौद्ध ध्यानको परम उद्देश्य, लक्ष मनबाट सबै दूषण (क्लेस) हरू निर्मूल गर्ने र अन्तिम लक्ष-निर्वाण-प्राप्त गर्नु नै हो ।

क्रमशः

सुख र शान्तिको लागि बुद्ध धर्म-२

☞ देवकाजी शाक्य

मध्यम मार्ग र आर्य आष्टाङ्गिक मार्ग -

बुद्धले मध्यम मार्गको कुरा सिकाउनु भयो। सम्यक दृष्टि, सम्यक चिन्तन, सम्यक वचन, सम्यक कर्मान्त, सम्यक आजीविका, सम्यक वायाम, सम्यक सति र सम्यक समाधिका कुराहरू नै हुन् जुन आर्य आष्टाङ्गिक मार्गको रूपमा बुद्धले उपदेश दिनु भयो। बुद्धले मानिसहरूलाई विवेकशील बन्न सिकाउनु भयो। इन्द्रिय मोजमज्जा र अनैतिक बानी व्यहोराको एउटा चरम सीमा र अर्को शारीरिक र मानसिक यातना प्रदान गर्ने चरम अनुशासन पालना जस्ता कार्यहरू अर्थात् चरम उत्सर्गको अभ्यास गर्ने दुईटै धर्म विरुद्धका कार्यहरू हुन् भनी बुद्धधर्मले बीचको मार्गलाई अभ्यास गर्ने कुरा सिकाउनु बुद्ध धर्मको मौलिक सिद्धान्त हुन्। प्रसिद्ध विद्वान धर्मपालले उपयुक्त हुने गरी बुद्ध धर्म मूल्य मान्यताको अभ्यासमा जोड दिने धर्म हुन् भनेका छन् जुन गुणहरू बुद्ध आफैले सम्पूर्ण जगतलाई प्रदर्शन गर्नु भयो। उहाँले मानवीय कमी कमजोरीहरू, लोभ लालच, आसक्ति, अज्ञानता, मोह, रीस, राग र द्वेषका कुराहरू गर्नुभयो र समर्पण र मेहनत, दृढता र सङ्कल्पद्वारा तिनीहरूबाट मुक्त भई सुख र शान्ति कसरी प्राप्त गर्ने भन्ने उपायहरू पनि बताउनुभयो। यही सत्य तथ्यका बौद्ध मूल्य मान्यताहरूलाई नै अरू धर्म र दर्शनका मानिसहरूले विश्वव्यापी रूपमा ग्रहण गरेका छन्।

नैतिक शीलहरू, समाधि र प्रज्ञा -

बुद्धले सिफारिस गर्नुभएका नैतिक मूल्य मान्यता अर्थात् शील आचरणहरूलाई रोगका विरुद्ध औषधि, डर र त्रास विरुद्धका ढाल, अँध्यारो डरलाग्दो बाटोमा उज्यालो बत्ती, नदी पार गर्नको लागि पुल र ठूला ठूला सागरहरू नाघेर, जान प्रयोग गरिने जहाजको प्रभावशाली साधनको रूपमा लिन सकिन्छ। ती शीलहरू एउटा बहादुर सेनाका जनरल हुन् जसले आसक्ति, घृणा र अज्ञानता रूपी तीन किसिमका विषादीहरूलाई काटिदिन्छ।

चित्तको अनुशासन र ध्यान एकाग्रतालाई बुद्धले जोड दिनु भएको छ किनभने यसले हाम्रो चिन्ता र दुःखलाई विस्तारै विस्तारै हटाई हाम्रो बोली वचन,

विचार र कार्यलाई शुद्ध गर्दछ, रक्षा गर्दछ र महत्त्वपूर्ण कुरा यसले मनलाई ऊर्जावान् बनाइदिन्छ।

बुद्धले मानिसहरूलाई यथार्थको गहन बुझाई प्राप्त गर्न मद्दत दिने अलग्ग आफ्नै किसिमको गुण भएको प्रज्ञा विकास गर्न सिकाउनुभयो। प्रज्ञाले सामान्य किसिमको सूचना प्रदान गर्ने काँचो ज्ञान र दर्शन जनाउँदैन। स्पष्ट रूपमा देख्न क्यामरालाई ठीक तरिकाले मिलाएको जस्तो कुनै कुरालाई जस्तो छ त्यस्तै देख्न प्रज्ञाले हामीलाई मद्दत गर्दछ। प्रज्ञा त्यस्तो अद्भूत चिकित्सक हो जसले कुनै रोगलाई निर्मूल गर्न औषधि प्रदान गर्दछ।

ऐक्यबद्धता र सहअस्तित्व -

आजको एक्काइसौं शताब्दीमा विभिन्न जाति, राष्ट्रियता, रङ्ग, रहनसहन, धर्म, संस्कृति र परम्पराका मानिसहरू एक अर्कामा भिजिदै मिलेर बसेका छन्। बुद्धले उपदेश दिनुभयो, “जुनसुकै सिद्धान्त होस् यसका असल कुराहरू तिमीले ध्यानपूर्वक सुन्नु पर्दछ, यसबारे चिन्तन मनन गरेर, बुझेर ग्रहण गर्ने र तिमीमा संकलन गर्ने इच्छा हुनु पर्दछ।” बुद्धले आज भेटाउन सकिने फरक फरक विविध जाति रङ्ग र विचारका मानिसहरूबाट यो संघ बनाउनु भएको हो।

आफूलाई अलग्ग चिनाउने कुरामा जोड नदिई बुद्ध धर्मले सह अस्तित्वको आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने कुरामा महत्त्व राख्छ। यो विश्व हामी सबैको लागि घर हो। मानवीय बुद्ध धर्मले राष्ट्रहरू बीच आपसमा एक साथ बाँच्न ऐक्यबद्धता र सहअस्तित्व बारे बोल्दछ। शान्ति, मित्रता, मैत्री, करुणा, अहिंसा नै मानवीय सम्बन्धका मूल जरा हुन् जसको अभिवृद्धि डर र शंकाको अनुपस्थिति, बराबर भेटघाट, विचारहरूका स्वतन्त्र आदान प्रदान, साझा अनुमोदनको भाव, धर्महरूबीच एक आपसमा विश्वास र धार्मिक सद्भावनामा भर पर्दछ। बुद्ध धर्मको मानवीय व्याख्या अनुसार शान्ति र सुख भन्ने कुरा सिर्फ सामान्य सिद्धान्तको अभ्यास गर्नु हो। त्यो सिद्धान्त के हो भने यदि तिमी हिन्दु हौ भने, इमान्दारीपूर्वक पक्का हिन्दु बन, क्रिश्चियन वा मुसलमान छौ भने त्यस्तै बन्ने कोशिश

गर । कुनै पनि विश्वास वा धर्म विरुद्ध पूर्वाग्रह र दुषित भावना नलिई आफूले विश्वास गरेको सिद्धान्तलाई आफ्नो वास्तविक दैनिक जीवनमा प्रयोग गर र अभ्यास गर किनभने सबै धर्म उपदेशहरूमा अत्यन्त राम्रा राम्रा कुराहरू हुन्छन् । धर्मको अभियानको लक्ष मानव मात्रको सुख शान्तिको लागि हो न कि कुनै किसिमको समूह वा धर्मको लेवल अथवा चिनो छातीमा भुण्ड्याएर हिंड्नु हो । विभिन्न परिस्थितिहरू र समयमा आफ्नो टाउको उठाउने दुर्गुणहरूबाट चित्तलाई मुक्त गर्न सके मात्र साँच्चैको शान्ति हामी भित्र देखा पर्ने हुन्छ । मानव हृदयमा शान्ति र समभावलाई जगेर्ना गरिराख्न, मानिसको आन्तरिक शक्ति बाह्य तत्त्वको तुलनामा अत्यन्त बलवान हुन्छ ।

बुद्ध धर्म विश्व समुदायको लागि सर्वमान्य सिद्धान्त र यसको अभ्यास हो । बुद्ध धर्म आफ्नै किसिमको सिद्धान्त हो जसले पूर्ण मात्रामा अनासक्ति बारे उपदेश दिन्छ, यहाँसम्म कि बुद्ध वचनमा समेत आसक्त नहुने कुरा सिकाउँछ । एक अर्काको आस्था र विश्वासलाई कदर गरी शान्तिको अभिवृद्धि गर्न बुद्ध धर्मले सिकाउँछ । यस्तो कदर गर्ने संस्कार र भावनाले साँच्चैको समझदारीको भावना, एक आपसमा विश्वास र शान्तिपूर्ण सहअस्तित्वको विकास गराउँछ । कुशल आसय वा नियतले मानिस मानिसबीच समझदारी र शान्तिलाई सुनिश्चित पार्न मद्दत गर्दछ ।

जो ठीक तरिकाले बाँच्छ, उसमा एक अर्कामा विश्वास गरी सुखपूर्वक जिउने सामर्थ्य आउँछ । यही उसको हृदयभित्रको सुखले गर्दा उसमा असल भावना बढी भन्दा बढी अभिवृद्धि हुँदै जान्छ, मानिसहरूमा सुख दुःख बाँडी मानवीय समाजमा सद्भावना ल्याउँछ । हामीले एउटा परिवारको सृजना गर्न सक्छौं, एउटा मानवीय परिवार । रीतिरिवाज सँस्कृति र परम्परा, चाडबाड र पर्वहरू भनेका त्यो चन्द्रमा हो भनेर सोभ्याएर देखाउने औंला मात्रै हुने, चन्द्रमा आफै होइन । सँस्कृति र परम्पराहरूलाई मान्नु भनेको धर्म अभिवृद्धि गर्ने तरिकाहरू मात्रै हुन । तिनीहरू उद्देश्य प्राप्त गर्ने माध्यमहरू वा उपाय मात्र हुन, उद्देश्य आफै विल्कुलै होइन । चन्द्रमालाई औंल्याएर देखाउने औंलालाई नै चन्द्रमा भनेर मान्नु, भ्रम हो, भुल मात्र हो । यसमा

हामी होसियार हुनु पर्दछ । सतहगत विभेद जस्तो सँस्कृति र परम्परा, आदर्श, विश्वास, जाति, रङ्ग सम्पत्ति र शिक्षाको आधारमा सानो भन्दा सानो मात्रामा भएपनि भेदभाव गरेमा यसले मानवीय समाजमा हुने थप दुःखलाई हामी हटाउन सक्दैनौं । सानातिना विभेदलाई बढाइ चढाई गर्ने गरेमा यसले दुखद् वातावरण निम्त्याउने हुन्छ । विश्व राजनीतिमा यस्तो भेदभावले अनियन्त्रित समस्याहरू सृजना गर्दछ ।

मानवीय बुद्ध धर्मको विवेकशील दृष्टिकोण –

अकुशल कार्यहरू गर्न लाज मान्ने र डर लिने सकारात्मक गुणहरू जसलाई हामी 'हिरी' र 'ओत्तप' भन्छौं, ती गुणहरूका आवश्यकतामा बुद्ध धर्मले व्याख्या गर्दछ । यी गुणहरूले गर्दा नै मानिसहरू आफ्नै र अरूहरूको भलाइ गर्न ठिक बाटो अपनाउने हुन्छन् । डा. के श्री धम्मानन्द भन्नु हुन्छ, "हामी विश्व शान्ति, विश्व भातृत्व र धार्मिक सद्भावना बारे बोल्छौं तर हामीमा भएका अहं भावना र भ्वासीपन (अरूलाई धाक रवाफ देखाउने प्रवृत्ति) ले गर्दा समाजलाई सुधार्न कोशिश गर्दछौं तर आफू भने सुधिन खोज्दैनौं ।

शान्ति र मानिसहरू बीचका समझदारीमा एउटै ठूलो अवरोध भनेको सोचमा कट्टरपना हुन् र यो नै ठूलो अधर्म हो जसले मानिसहरूलाई अतिवादतिर उन्मुख गराउँछ, धकेल्छ । कालम सूत्रमा बुद्धले स्पष्ट रूपमा भन्नु भएको छ, "कोही पनि व्यक्ति गुरुहरू, पाठ्य विषयहरू तर्कवितर्क र वादविवादहरूद्वारा प्रभावित वा वाध्य पारिएका हुनु हुँदैन । त्यो व्यक्ति आफ्नै समझ र आत्मविश्वासको आधारमा सत्यतथ्य सम्बन्धमा विवेकशील निष्कर्ष लिन सक्ने हुनु पर्दछ । श्रद्धेय गुरु सिङ्ग युनले मानिसहरूलाई "व्यक्तिमाथि होइन" धर्ममाथि भर पर्न, शब्द र वाक्यहरूमा होइन, सुभबुभुपूर्ण तिनीहरूका अर्थमा, सामान्य प्रचलित सत्यमा होइन, गहन आर्य सत्य (परमार्थ सत्य) र सामान्य ज्ञान र सूचनामा होइन प्रज्ञा बुद्धिमा पूर्ण भर पर्न अर्थात् भरोसामा पर्न शिक्षा दिनु भयो । यस्तै किसिमका विवेकशील वा बुद्धिमतापूर्ण सोच र क्रिया गर्न सकेमा नेपालले सामना गरिराखेका विद्यमान सामाजिक, राजनीतिक, मनो वैज्ञानिक र आर्थिक समस्याहरू समाधान गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

क्रमशः

लुम्बिनीको पवित्रता-२

“शान्ति र प्रेमको भावना” अंगाले समाज र राष्ट्रको कल्याण हुनेछ

दीपकुमार उपाध्याय

तिलौराकोटलाई तीर्थस्थल बनाउनुपर्ने भनिरहँदा जापानी भिक्षु प्रोफेसर केन्जु टांगेले तयार पारेको लुम्बिनी विकास गुरुयोजनाको स्मरण हुन्छ। उनको गुरुयोजना सन् १९९० मा सकिनुपर्ने काम अझै अधुरो छ भन्नु हामी नेपालीका लागि लज्जाको विषय हो। एक सय २५ भन्दा बढी सभ्यता र संस्कृतिको धरोहरसहितका खुला संग्रहालय तिलौराकोटको अधुरो रहेको विकास योजना पूरा गर्न सकियो भने मात्र गौतम बुद्धप्रति सच्चा श्रद्धाञ्जली हुने थियो।

लुम्बिनीको विकास कसैको मागी खाने भाँडो बनाउनु हुँदैन। हत्या र हिंसाका सिलसिला कायम राखेर शान्ति चाहनेहरूको बोलवाला चलिरहेको छ। मानव हत्यामा पश्चात्ताप नगरी शान्तिको सहरको परिकल्पनामा रमाउँदै हिँड्ने छुट कसैलाई दिनु हुँदैन। यहूदीहरू प्रत्येक वर्ष जेरूसलम पुग्छन् इस्लाम धर्मावलम्बी हज गर्न मक्का मदिना जान्छन्, बुद्ध ऐतिहासिक थलो लुम्बिनीलाई पनि विश्वका बौद्ध धर्मावलम्बीको तीर्थस्थल बनाउनुपर्छ भन्ने हाम्रो मान्यता र उद्देश्य हो। लुम्बिनीमा दुई पटक भएका विश्व बौद्ध सम्मलेनले लुम्बिनीलाई अन्तर्राष्ट्रिय शान्ति सहरका रूपमा विकास गरी विश्वमा परिचित गराउनुपर्छ भनी नवलपरासीको रामग्राम स्तूप, बुद्धको मावली रहेको देवदह क्षेत्र र कपिलवस्तुलाई एकीकृत विकासमा लैजाने अभियान थालिएको हो। तर पछिल्ला सरकारले यो एकीकृत अभियानलाई निरन्तर अधि बढाउन नसक्दा लुम्बिनीवासीका मनमा ठूलो चोट लागेको छ।

बाबुराम भट्टराईले नेतृत्व गरेको सरकारले एकीकृत नेकपा माओवादीका अध्यक्ष पुष्पकमल दाहालको अध्यक्षतामा लुम्बिनी विकास राष्ट्रिय निर्देशक समिति गठन गरेको थियो। कपिलवस्तु, रूपन्देही र नवलपरासी बासिन्दा लुम्बिनी क्षेत्रको पवित्रता कायम राख्न खुला दिलले सघाउन तयार छन्। पंक्तिकार पनि यसै क्षेत्रको विकास अभियानको सक्रिय कार्यकर्तासमेत भएकाले

लुम्बिनी छिट्टै विश्वकै आकर्षणको केन्द्र बनोस् भन्ने कामना गर्छ।

लुम्बिनीलाई शान्तिको सहर बनाउने योजना बुनिरहँदा बुद्ध नेपालमा जन्मिएका होइनन् भन्ने भ्रम पनि फैलाइरहेका छन्। बुद्ध नेपालमा जन्मिएका हैनन् भन्नेहरूसँग वादविवादमा उत्रन जरूरी छैन। बेलायतको दुरहाम विश्वविद्यालयका ख्यातिप्राप्त पुरातत्वविद् प्रोफेसर कनिडहमले पनि कपिलवस्तुमा बुद्धकालीन अवशेष पत्ता लगाएको कुरा इतिहासमा पढ्न पाइन्छ। बुद्ध नेपालमा जन्मिएको होइन भन्नेहरू अहिले भारतको उत्तरप्रदेशमा भन्न थालेका छन्। हिजो उत्तरप्रदेशमा भन्नेहरू अहिले भारतको सीमामा भन्न थालेका छन्। उनीहरूले भन्न थालेका छन्— हामी भ्रममा रहेछौं बुद्ध त नेपालमै जन्मिएका रहेछन्। किन लाज मानिरहेका छन् भारतीयहरू बुद्ध नेपालमा जन्मिएका हुन् भन्ने ?

बुद्धलाई सम्झिरहँदा देशमा माओवादी संघर्ष सम्भौतामा टुंगिएको सात वर्ष पुग्न लाग्दा पनि देशमा हत्या हिंसा, वैमनश्य, विवाद र प्रतिशोधको भावना कायम छ। नैतिक मूल्य र मान्यता हराउँदै गएका छन्। सबै विषयलाई राजनीतिसँग जोडेर हेर्दा सबै क्षेत्र लथालिंग भएका छन्। बुद्धजयन्तीका सन्दर्भमा बुद्धलाई राम्ररी बुझौं र उनले देखाएको मार्गमा हिँड्ने कोसिस गरौं, यसैबाट शान्ति र प्रेमको भावना विकास भई समाज र राष्ट्रको कल्याण हुनेछ।

(साभार- 'अन्नपूर्णपोस्ट' २०७० जेठ १२ गते, आइतवार)

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारी

- सारिपुत्रको शिष्य लोसक तिष्य भिक्षुले कहिल्यै भरपेट भोजन गर्न पाएको थिएन। निर्वाण हुन लागेको बेलामा एकपल्ट मात्रै उनले पेटभरी खान पायो। बुद्धकालमा सबभन्दा अलाभी भिक्षु उही थिए।
- **मौद्गल्यायन** – भगवानको दोस्रो प्रमुख शिष्य, ऋद्धिमा अग्रस्थान प्राप्त, आमा- मौग्गली, गृहस्थी नाम- कोलित, बासिन्दा- कोलित गाउँ, राजगृह।

अनन्त ज्योति श्रद्धेय भिक्षु सिङ्ग युनका धर्मचिन्तन-११

अनुवाद- देवकाजी शाक्य

- ८९ -

- ताओ मार्गको भित्री र बाह्य नभए जस्तै अमिताभ बुद्ध असीम छ ।

- ९० -

- ईर्ष्यालाई नष्ट गर्नले तिम्रो श्रेष्ठतामा वृद्धि हुन्छ ।
- घृणा र लोभलाई त्याग्नाले तिम्रीमा पवित्रता आउँछ ।

- ९१ -

- बुद्ध धर्मको शिक्षा दिंदा करुणा जरूरी छ । करुणा विना तिमिले बुद्धत्व प्राप्त गर्न सक्तैनौ ।
- बुद्ध शिक्षा प्रदान गर्दा कौशल आवश्यक छ । कौशल उपाय विना तिम्री चेतनशील प्राणीलाई बचाउन सक्तैनौ ।

- ९२ -

- धर्मपरायणताबाट एउटा ठोस जग बसालिन्छ ।
- असल ठोस जगबाट ताओको मार्ग उठ्छ ।
- शुद्ध मनबाट हरेक कुरा स्वाभाविक रूपले प्रकट हुन्छ ।

- ९३ -

- त्यहाँ खराब कारण छैन भने खराब प्रभाव पनि हुँदैन । तिमिले असल कारण र अवस्था विकास गर्छौ भने तिम्री सुखी हुन्छौ ।

- ९४ -

- सन्तुष्ट मानिसहरू धनी हुन्छन् ।
- लालची मानिसहरू गरीब हुन्छन् ।
- मद्दत गर्नेहरू असल हुन्छन् ।
- जो धेरै इच्छा गर्छन्, भ्रष्ट हुन्छन् ।

- ९५ -

- मन र वस्तुका समानताले मानिसलाई असल भावना प्रदान गर्छ ।
- आफू र अरूबीच समानताको भावनाले शान्तिको आधार खडा हुन्छ ।
- तत्व र प्रकृत्याको समानताभावले संसारको सत्यलाई देखाउँछ ।
- बुद्ध र चेतनशील प्राणीको समानताले पूर्ण धातु प्रदर्शन गराउँछ ।

- ९६ -

- चिन्ता र बाधा अड्चन विना व्यक्तिले मुक्ति प्राप्त गर्छ ।
- क्लेश परित्याग गर्दै जानु सद्अभ्यास हो ।

- ९७ -

- कारणहरू र परिस्थितिहरूबाट वस्तुहरू उठ्छन् ।
- कारणहरू र परिस्थितिहरूबाट वस्तुहरू लोप हुन्छन् ।
- कारणहरू र परिस्थितिहरूबाट सबै राम्रा हुन्छन् ।
- कारणहरू र परिस्थितिहरू विना सफलता असम्भव हुन्छ ।

- ९८ -

- खुसीले दान दिनु बीज छर्नु जस्तै हो, राम्रो फसल प्राप्त हुन्छन् ।
- लोभ भनेको जराबाट धानको बोट उखेलनु जस्तै हो, वाली काट्नुबाट बञ्चित गर्छ ।

- ९९ -

- विगतका कारणहरू र परिस्थितिप्रति कृतज्ञ होऊ, वर्तमानमा त्यसको फलको स्वाद लेऊ ।
- वर्तमानमा कारण र परिस्थिति सृजना गर, भविष्य जीवनमा फल निश्चित रूपले पाउने छौ ।

- १०० -

- चट्टानलाई तोड्न सक्ने पानीले फसललाई पोषण प्रदान गर्दछ ।
- फसललाई भष्म पार्न सक्ने आगोले घरलाई न्यानो पार्दछ ।
- मसिना बीजका दानाहरू बटुवाहरूलाई छहारी दिने रूख बन्दछन् ।
- ठूला ठूला राजाहरू पहिलाका साना राजकुमारहरू नै थिए ।
- महान भिक्षुहरू शुरूमा सिक्रदै गरेका श्रामणेरहरू नै थिए ।
- विश्व प्रसिद्ध व्यक्तित्वहरू तोते बोली बोल्ने साना नानीहरू थिए ।

क्रमशः

वर्षावास व कथिन विस्तर-छगू अध्ययन-२

भिक्षु उपतिस्स

उकिं चिचिधंगु नियम-शिक्षापदत् अववाद स्वरूपं देशना याना तःगु खने दु । प्रथम सम्बोधिया इलय् नियम कथं लागु याना मतःसां न्ह्यागु अवस्थाय् नं स्मृति तय्माः धकाः अववाद अनुशासन याना तःगुलिं आज्ञा प्रातिमोक्षया मूल (हा) ला वसपोलं अववाद बिया विज्यागु अनुशासन शैली अन्तर्गत जुयाच्चंगु खने दु । च्वय् उल्लेख यानागु अववाद प्रातिमोक्ष बाहेक मज्झिम निकायया ककचूपम सूत्र, भद्दाली सूत्र व दीघ निकायया सतिपट्टान सूत्रय् नं थ्व हे स्मृति नापं सम्बन्धितगु अववादया खं बयान यानातःगु दु । अथे हे सामञ्जफल, हत्थिपदोपम, राहुलोवाद आदि सूत्रय् च्वंगु धर्म उपदेश नं नियम कथं मखुसे अववाद स्वरूपं कनातःगु खः गुगु प्रथम सम्बोधि लिपा शील सदाचार व भिक्षुपिनिगु आचरण सम्बन्धित आज्ञा प्रातिमोक्ष धकाः उगु उपदेशात्मक शिक्षापदत नियमबद्ध याना विज्यागु खने दु ।

विनय साहित्य इतिहास अध्ययन याना स्वयंबले गौतम बुद्धया प्रथम वर्षावास २० दँ तकया शासन शुद्धरूपं कायम जुया वःगुलिं कलंक रहितगु शासन धाई । वर्षावासं १२ गू वर्षय् हे आज्ञा (आणा) प्रातिमोक्ष देशना यायेमाःगु आवश्यकता जुइधुंकूगु खने दु । छायाधाःसा भिक्षुपिनिगु शील, सदाचार व आचरणय् परिवर्तन खनेदुगुलिं न्ह्यागु अवस्थाय् नं स्मृति तयेमाः धकाः अववाद स्वरूपं उपदेश जक बियां मगाःगु जुल । बुद्धया १२ गू वर्षावास दुबले सुदिन्न पाखें जूगु, भिक्षुपिनि पाखें जुइमज्ज्यूगु गुगु न्हापायागु काण्ड खः, उगु काण्डं भगवान् बुद्धयात हे कम्पं याना विउगु जुल । थुगु प्रकारं भिक्षुपिनिगु शील मस्यनेमा, आचरण बाँलाय्मा, अपाय आदि सांसारिक दुःख भयं मुक्त जुइमा धकाः न्हापां अववाद कथं बियातःगु उपदेश समूह विकास जुजुं शिक्षापद जुयाः विनय नियमया स्वरूप काःगु खने दु । अले शिक्षापद प्रज्ञप्ति दय्काः 'थथे याय् मज्जू, थथे यात धाःसा फलानागु आपत्ति (दोष) जुइ' धकाः नियमबद्ध याना विज्याःगु शायद २० दँ धुंकाः जुइमाः । उकिं थौं भिक्षुपिन्सं पालना यानाच्चंगु, याय्माःगु गुगु आज्ञा प्रातिमोक्ष धकाः धाःगु खः, व भगवान् बुद्ध स्वयं हे भिक्षुपिनिगु निमित्त प्रज्ञापन याना विज्याःगु विनय

अन्तर्गतगु शिक्षापद समूह खः । सुदिन्न काण्ड जुइ न्ह्यवः निसें सारीपुत्र स्थविर भन्ते नं भिक्षुपिनिगु निमित्त शिक्षापद दय्का विज्याहुँ धकाः भगवान् बुद्धया समक्षय् बारम्बार विन्ति याःगु खः । अथे खःसा नं 'सारीपुत्रं आसे, तथागतपिन्सं शिक्षापद प्रज्ञापन यायेगु उपयुक्त समय स्यू' धकाः धया विज्याःगु अनुसारं भिक्षुपिन्त शिक्षापद नियम दय्काः नियमं चिनातय्गु इच्छा वसपोलयाके मदुगु थें च्वं । तर भिक्षुपिं कमजोर जूगुलिं, इमिगु पाखें आश्रवहेतु (आसवद्वानीय धम्म) प्रकट जूबले मेगु विकल्प मदुगु जुयाः भिक्षु जीवनयात सुरक्षित याय्त् व सांसारिक दुःख भयं मुक्त याना विइत, अववाद स्वरूप विइगु उपदेश (अववाद प्रातिमोक्ष) जक मगाःगुलिं नं सुदिन्न काण्डं लिपा शिक्षापद प्रज्ञप्ति (नियम) दय्काः आज्ञा (आणा) प्रातिमोक्ष देशना याना विज्याःगु सिइ दु ।

दीर्घायु बुद्धपिनिगु शासनकालय् केवल अववाद प्रातिमोक्ष देशना जक जुई । वसपोलपिन्सं व नं वर्षय् निक्वः आदि कथं कालान्तरय् जक देशना याना विज्याई । विपस्सी बुद्धया पाले प्यदँय् छकः, काश्यप बुद्धया शासनकालय् खुलाय् छकः अववाद प्रातिमोक्ष देशना याःगु जुल । गौतम बुद्धया शासनकालय् विपस्सी आदि बुद्धपिन्संथें ताःकालय् अववाद प्रातिमोक्ष देशना याना विज्याःगु खःसा वसपोलं बुद्धत्व लाभ याये धुंकाः २० दँ (निसे) लिपा तिनि पुन्ही पतिकं (आज्ञा) प्रातिमोक्ष देशना यायेगु आज्ञा जुया विज्याःगु खः ।

सारीपुत्र स्थविर भन्ते नं भगवान् बुद्धया समक्षय् भिक्षुपिनिगु निमित्त प्रातिमोक्ष देशना याना विज्याहुँ धकाः प्रार्थना याःबले भिक्षुसंघ पाखें आश्रव उत्पत्तिया हेतु (आसवद्वानीय धम्म) प्रकट जुइबले प्रातिमोक्ष देशना याय्गु आरम्भ जुइगु खँ कना विज्याःगु दु । आश्रव उत्पत्तिया हेतु प्यंगू विनय पिटकया पाराजिकपालि ग्रन्थय् थथे उल्लेख याना तःगु दु । व हेतु प्यंगू थथे खः -

- १) संघो रत्तञ्जु महत्त पत्तो होति (शासन आरम्भ जुयाः यक्व समय बिते जुइ धुंकागु जुइ)
- २) संघो वेपुल्लं पत्तो होति (शासनय् प्रव्रजित जूपिं भिक्षुपिं (संघ) संख्यात्मक कथं यक्व बढे जुइ

धुंकूगु जुइ ।

- ३) संघो लाभग्ग महत्तं पत्तो होति (शासनय् प्रव्रजित जूपिं भिक्षु (संघ) पिन्त आपालं लाभ सत्कार प्राप्त जुइ धुंकूगु जुइ)
- ४) संघो बाहुसच्चं महत्तं पत्तो होति (शासनय् प्रव्रजित जूपिं भिक्षु (संघ) पिं बहुश्रुत्तपिं जुइ धुंकूगु जुइ) भिक्षु संघया मुख्य उद्देश्य संसारया दुःख भयं मुक्त जुइगु खः । तर थुपिं आश्रव उत्पत्तिया हेतु प्यंगूया कारणं मोक्ष पाखे उन्मुख जुइगुयात वञ्चित यानाः मोक्षं पिने च्वंगु भौतिक लाभ अपेक्षा पूर्ति याय्गुली ततःमतः क्यनाः अलमल जुयाच्चनी । थथे जुइबले ब्रह्मचारी जीवनया लक्ष्यय् ध्यान विइ फइमखु । अले शासन अनुलोम मज्जूगु, बांमलाःगु विधि व्यवहार, अशुद्ध आचरण हेतुद्वारा उत्पन्न जुइगु विविध अन्तरायकर अवस्थां सुरक्षित याना तय्माःगु जुयाः आज्ञा प्रातिमोक्ष देशना यायेमाःगु अनिवार्य थें जूगु खः ।

प्रातिमोक्ष देशनाया दुने लाःगु निगू प्रकारया प्रमुख आपत्ति खने दु । व निगूयात गरूकापत्ति व लहुकापत्ति (लघुकापत्ति) धकाः धाइ । मेमेगु गुलि नं आपत्ति दु व दब्ब आपत्ति थ्व हे वर्गीकृत निगू प्रकारया आपत्ति व अन्तर्गत जुयाच्चंगु दु । गरूकापत्ति धकाः धाःगु कानून तक नं कारवाही याये फुगु, विशेष त्यागी जूपिं भिक्षुपिन्सं याये मज्जूगु गुलि नं ततःधंगु अपराध दइ, वयात गरूकापत्ति धाःगु खः । ततःधंगु अपराधय् लापिं दोषी मनूतेत उत्थान यायेगु अःपु मजू थें तुं यदि भिक्षुपिं गरूकापत्तिइ लात धाःसा भिक्षुत्व मद्दुपिं भिक्षुपिं जुइ फु । भिक्षुत्वयात बचेयाना तइगुलिं नं थ्व आदिब्रह्म-चरियक शिक्षा खः । गरूकापत्ति भ्यातुसे च्वंगु ततःधंगु अपराध दोष खःसा प्रातिमोक्षय् वर्गीकृत आपत्तित मध्ये थुकी छु छु आपत्तित अन्तर्गत जू धकाः निर्णय यानातःगु सिइ मद्दु । लहुकापत्ति धयागु भिक्षुपिनिंगु व्यावहारिक जीवन नापं सम्बन्धित जुयाच्चंगु शिक्षापद उल्लंघन जुइबले लाइगु दोष (आपत्तित) खः । आचरण शुद्ध जूपिनिंगु व्यवहार बांलाइगु जुयाः आचरण शुद्धपिनिंगु पाखें शिक्षापद उल्लंघन कम मात्र जुइ फु । अज्यागु अवस्थाय् थःपिन्त लाःगु दोषं मुक्त जुइत ला आपत्ति आरोचन विधि अनुसारं लहुकापत्ति दोषं उत्थान जुइ ज्यू । लहुकापत्तिं धयागु विशेषतः भिक्षु जीवनया व्यावहारिक पक्षनापं निरन्तर

सम्बन्धित जुयाच्चंगु शिक्षापद पद्धति आचार संहिता जुयाः आभिसमाचारिक शिक्षा जूगु खः ।

प्रातिमोक्ष देशनाय् भिक्षु नियमत दब्बं २२७ गू दु । गरूक लहुक धकाः वर्गीकृत आपत्ति दक्व थ्व हे २२७ गू दुने दु । छगू छगू आपत्ति अलग अलग कथं अध्ययन यात धाःसा बुद्ध शिक्षापद नियम प्रज्ञप्ति दयेका विज्याये धुंकाः उगु शिक्षापद उल्लंघन याःमह भिक्षुयात गुगु आपत्ति लाई धयागु खंके फइ । प्रत्येक शिक्षापद प्रज्ञप्तिया मूल उद्देश्य ला भिक्षुपिन्त संयमित यायेगु बाहेक नियन्त्रणय् तय्गु नियत मखु । विशेष शिक्षाकामी सुपेशल भिक्षुपिन्त स्वस्थ शान्त वातावरण दय्काः वसपोलपिनिंगु जीवन मोक्षप्राप्ति पाखे उन्मुख यायेगु नं खः । उकिं विनय शिक्षापद दयेका विज्याय् त्यंबले वसपोल बुद्धं संघसुद्धताय आदि १० गू प्रकारया गुणयात खंका विज्याःगु खः ।

भिक्षु प्रातिमोक्ष देशनाय् अन्तर्गतगु शिक्षापद २२७ गू मध्ये वर्षावास, कठिन, चीवर, पात्र, भोजन इत्यादि सम्बन्धित शिक्षापदत नं अलग दु । धात्यें त्यागी भिक्षु जीवनया रूपरेखा शिक्षापद पद्धति चित्रण यानातःगु खने दु । गुलिं गुलिं शिक्षापदत निक्वः स्वक्वः तक नं संशोधन यायां अनुप्रज्ञप्ति लागु याना विज्याःगु दु । उसाय् मद्दुमह भिक्षुयात धकाः गणभोजनया निमित्त अवसर बियातःगु शिक्षापद छगू ला न्हयक्वः तक संशोधन याना विज्याःगु अनुप्रज्ञप्ति शिक्षापद खः । बुद्ध परिनिर्वाणया समय मज्जूतले शिक्षापद प्रज्ञप्ति क्रम विकास जुजुं वःगु थें खंके फु । बुद्ध परिनिर्वाण लिसे शिक्षापद लागु यायेगु क्रम नं थप्प जुल वसपोलं गुलि विनय शिक्षापद दय्का विज्यात उलि हे जक थौं तक ल्यना च्वंगु जुयाच्चन । गुगु सुनां नं संशोधन वा हटे याय्गु विषय कयाः खँ ल्हाय्थाय् मद्दु । आलोचना याय् फइमखु । थः जीवित बले स्वयं बुद्धं हे दय्का विज्याःगु थुगु (प्रज्ञप्ति) विनयय् शिक्षापद २२७ गू अन्तर्गत जुयाच्चंगु अमूल्यगु ग्रन्थ खः थ्व प्रातिमोक्ष । थःपिं बास याइगु थाय् बाय् देश विदेश इत्यादि कथं फरक जूसां बौद्ध भिक्षुपिनिंगु निमित्त प्रातिमोक्ष ग्रन्थ फरक जुइ मखु, थुकी दुनेच्चंगु विनय शिक्षापदत सकसितं साधारण रूपं लागु जुई । भिक्षु जीवन रक्षाया निमित्त टेवा बियाच्चंगु अमूल्यगु ग्रन्थ धाःसां छुं पाइ मखु थें च्वं ।

क्रमशः

मूर्ति पूजा बुद्धयात नं मयः

सुनिता मानन्धर

थौं नेपाःया ऐतिहासिक विहार कांके विहारय् बुद्ध मूर्ति तयेके मबियाः बौद्ध मार्गीतय् नुगलय् तःधंगु घाः लाका विउगु दु । बुद्धया जन्मभूमि नेपाः धकाः भ्नीसं गर्व तायेकाचवना । बुद्धयात शान्तिया नायककथं कयाचवना । उम्ह बुद्धया मूर्ति छगू नीस्वनेगु लागिं देशय् अशान्तिं थाय् काल । शान्तिया लागिं सः थ्वयेकीपिं बौद्धमार्गीत थौं बालुवाटारय् थुकिं आन्दोलनया सःतकं थ्वयेकः वने माल । अभ्र धाये थुकिं आन्दोलनया स्वरूप हे काल । तर थुकथंया आन्दोलनया सः थ्वयेकाः नं सम्बन्धित निकायपाखें उचित सुनवाई याःगु खनेमदु ।

अथे ला भगवान बुद्धया मूर्ति पूजा यायेगु पक्षय् गुबलें हे मदु । भगवान बुद्ध स्वयं मूर्ति पूजा विरोधी खः । थःत पूजा यायेगु व च्छायेगु ज्या बुद्धं ययेका विमज्याःगु खँ महापरिनिब्बान सुत्रय् न्ह्यथनातःगु दु । भगवान बुद्ध परिनिर्वाण जुया विज्यायेत्यंगु इलय् सकलें द्यःपिं वयाः पूजा याःवःगु खः । थुगु इलय् बुद्धं आनन्द स्थविरयात थथे धयाविज्यात, आनन्द, देव, ब्रह्मापिं वयाः थुकथं पूजा यायेवं जक जित : सम्मान याःगु जुइ मखु । गबले सकलं भिक्षु भिक्षुणीपिं, उपासक उपासिकापिसं जिं क्यनागु धर्मकथं आचरण याइ, अवलय् जक उमिसं तथागतया पूजा, अभिवादन याःगु जुइ ।

थुकथं हे आयुष्मान आनन्दं तथागतया परिनिर्वाण लिपा अवशेष शरीरयात छु यायेमाली धका न्यंगु लिसलय् बुद्धं धयाविज्याःगु दु, 'आनन्द तथागतया अवशेष शरीर यात अग्नी पूजा यायेगु आदि ज्याय् जुइ मते । थःगु अर्थहित जुइगु, अहत फल प्राप्तिया लागि जक प्रयत्न या ।'

अथे हे भगवान बुद्धं थःत पूजा प्रशंसा याःगु ज्यायात ययेका विमज्याःगु घटना मज्झिमनिकाय बोधिकुमार सुत्रय् नं न्ह्यथनातःगु दु । बोधिकुमारं भगवान बुद्धयात भोजन निमन्त्रणा यात । अले बुद्ध विज्याइगु लंपुई नाइसेच्वंगु लासा (कम्बलासन) लाना तल । भगवान बुद्ध उगु लासाया न्हयःने थ्यनेवं अन हे तक्क दिनाविज्यात । थुगु खँ सीकाः बोधिकुमारं लानातःगु कम्बलासन दक्क लिकायेके विल । अनं लिपा तिनि बुद्ध राजप्रासादय् दुहां विज्यात ।

बुद्धं थः प्रशंसनीय जुइत शिष्य व संघयात गबलें आक्षेप याःगु नं खनेमदु । खय्त ला सुवर्णकारपुत्र चुन्दया सूकरमद्व भोजन भपिया विज्याये धुंकाः बुद्धया ल्वय् लिथ्वःगु खः । तर चुन्दयात दौर्मनस्य मजुइमा धकाः वसपोलं बुद्धं भपाःविज्याःगु लिपांगु भोजनया आनिशंस फल तकं कनाविज्याःगु खः । थुकिं यानाः संघ व उपासक-उपासिकापिनिगु स्वापू क्वातुगु खनेदु ।

थुकथं हे भगवान बुद्धं थःत गुबलें नेताकथं नालाविज्याःगु खने मदु । भगवान बुद्धं आनन्द स्थविर यात थथे धयाविज्याःगु दु, 'छिपिं जिगु चेला (अनुयायी) व जि छिमि नेता खः धकाः जिं गबलें विचाः मयाना । आः जि बुरा जुइ धुंकल । जीवन यात्राया लिपांगु इलय् थ्यनेधुंकल । उकिं छिमिसं थःत थःगु आधार दयेकाः च्वं । धर्म बाहेक शरण व आधार मदु । धर्म हे शरण व आधार खः धकाः विहार या ।' थुकथं हे सारिपुत्र स्थविर 'सर्वज्ञाता ज्ञानया क्षेत्रय् सम्यक सम्बुद्ध स्वयां च्वय्या श्रमण ब्राह्मण अतीतय् नं मदु, भविष्यय् नं दइ मखु आः नं मदु धकाः जिं सिसु' धायेवं बुद्धं धयाविज्यात, सारिपुत्र, छं भूत, भविष्य व वर्तमानय् प्रादुर्भाव जुयाविज्याःपिं सम्यक सम्बुद्धया चित्तयात छंगु ज्ञानं परिच्छेद यानाः मथुइक छाय् थथे खँ ल्हानागु ?' थुकथं नं भगवान बुद्धं थःत हे जक दकलय् च्वय्या दर्जाय् तयाविमज्याःगु खँ प्रष्ट याः ।

भगवान बुद्धं तःक्वःमिच्छि हे ऋद्धिप्रातिहार्य क्यनाविज्याःगु खँ बौद्ध साहित्यय् न्ह्यथनातःगु दु । तर अथे खःसां वसपोलं गुबलें हे थःगु प्रशंसाया लागि ऋद्धिप्रातिहार्य क्यनाविज्याःगु मदु । वसपोलं सत्व प्राणीया रक्षा व कल्याणया निंतिं उमिगु हित व सुख शान्तिया निंतिं जक ऋद्धिप्रातिहार्य क्यनाविज्याःगु दु ।

थौं भगवान बुद्ध महापरिनिर्वाण जुयाविज्याःगु २५५७ दँ दयेधुंकल । वसपोलं मूर्ति पूजा व थःत पूजा यायेगु खँ ययेकाविज्याःगु मदु । तर अथे खःसां वसपोलयात लुमंकेत धर्मयात थुइकेत धर्म जागरण यायेत थन छुंकथंया चिं (प्रतिक) ला दये हे माल । बौद्ध साहित्यय् प्यंगू संवेगजनीय स्थलकथं लुम्बिनी (बुद्धया जन्म थाय्) बोधिगया(बुद्धं बोधिज्ञान प्राप्त यानाविज्याःगु

थाय), सारनाथ (न्हापांखुसी बुद्धं उपदेश वियाविज्या:गु थाय), कुशीनगर (बुद्ध महापरिनिर्वाण जुयाविज्या:गु थाय) धका: न्ह्यथनात:गु दु । थुकथं हे बुद्ध धर्मया प्रतिक (चिं) कथं पलेस्वां, धर्मचक्र, बौद्ध ध्वाँय, बोधिवृक्ष व चैत्य, स्तूपयात नं कयात:गु दु । थुगु स्थल व प्रतिकयात खने जक मात्रं हे सकलें बौद्धमार्गीतयगु नुगलय् श्रद्धा भाव दनावइ । नुगलय् श्रद्धाभाव दनेवं धर्मयात थुइकेगु कुत: याइ । धर्म थुइके फ:सा जक व्यवहारिक मू जुया: न्ह्या: वनेफइ । थन बुद्धया मूर्ति तयेगु धयागु च: पुजा यायेत वा छुं नं कथंया भाकल याना: जीवन यापन यायेत जक मखु, भगवान बुद्धया ज्ञान धर्मयात लुमंका: थ:गु जीवनय् वैरिभाव, कलह व अशान्ति नाश याये फयेमा धयागु भावनायात विकास याना: यंकेत नं ख: । थौं भगवान बुद्धयात एशियाया हे ज: कथं नालात:गु दु । थौं वसपोल मदयेधुंका: वसपोलया प्रतिक नापं मंत धा:सा छुकियात एशियाया ज: धायेगु ? उकिं बुद्ध मूर्ति नीस्वनेगु धयागु सुं छगू पुच: वा छुं छगू धर्म सम्प्रदायया लागि जक मखु । थ्व नेपा: देय् अफ धायेगु ख:सा हलिन्यंक हे शान्तिया सन्देश ल्यंका तयेगु लागि ख: । ❖

थ:त थुइकि विश्वास दय्कि

हेरारत्न शाक्य

न्हापा व लिपा या जन्म मद् दु धाइम्ह

कर्मय् छतिं पत्या: मद् दु धाइम्ह

पाप व पुण्य मद् दु धाइम्ह

जुई व थ:त हे गालय् क्व:फाइम्ह

आ: थुगु जन्मय् जक स्व:सां खनी

छुं भिगु यातकि वइत सिरपा इनी

कत:यात छुं मभिकि उघिमय् ज्वना यंकी

फल थनया थन हे क्यना च्वंगु दनि

छु पिल वहे जक बुया वइगु

खालु पिना: चाकुगु सै हे मखुगु

सीक सीकं वं ध्वामथूगु गय् ?

खंक खंक नं वा: मचा:गु गय् ?

क्षणिक जीवन गुवले फुइ धाय्मफु

थम्हं नं व ई स्यूगुला ख हे मखु

मत्यवं वीपि खंसां छं गथे मचा:गु

म्वत्तले सां भिंथाय् लाकेत छाय् मस्वय्गु?

ध्यानकुटी मैत्री केन्द्र बाल आश्रमलाई सहयोग

- १) सुमन कमल तुलाधर, लाजिम्पाट, काठमाडौं रु. ५०००/-
- २) सुजित शाक्य, बनेपा, आफ्नो जन्मदिनको उपलक्ष्यमा बालिकाहरूलाई स्वीटरको लागि रु. ४०००/-
- ३) प्रकाश वीरसिं तुलाधर, लाजिम्पाटबाट रु. १५००/-
- ४) केशचन्द्र शाक्य, बनेपाबाट रु. ५००/-
- ५) सूर्यभक्त श्रेष्ठ, बनेपा-४ बाट रु. ५०/-
- ६) दिलशोभा स्थापित, बाँझैमुढा, काठमाडौंबाट १२ वटा ओढ्ने वितरण ।
- ७) सिद्धि तौजल, रश्मिला (अपला) तौजले श्रेष्ठ, मैतीदेवी, काठमाडौं, सुधीर महर्जन USA, हसिना श्रेष्ठ महर्जन, लक्ष्मी श्रेष्ठ बाट चामल १ बोरा सहित खाद्यान्न तथा स्टीलको गिलास १ दर्जन
- ८) Daya Foundation, Chauni - Donated Items: Solar Water Heater, Mattress, Jackets, Waterproof Bed Sits Iron, Rice Cooker etc.

आजीवन वार्षिक भोजन प्रदान गर्ने दाताहरू

- ९) वसुन्धरा डंगोल, दछुटोल, बनेपा-४ बाट स्व. बुबा आशाकाजि डंगोल तथा स्व. आमा वस्तमाया डंगोलको पुण्यस्मृतिमा रु. १५०००/-
- १०) रोशन रंजित परिवार, कोलाँटोल, बनेपाबाट स्व. बुबा बिकु नारायण रंजितको पुण्यस्मृतिमा रु. १५०००/-
- ११) करुणा मुनि स्थापित, ज्ञानशोभा स्थापित, पुतलि सडक बाट, स्व. रत्न मुनि स्थापितको पुण्यस्मृतिमा रु. २०,०००/-
- १२) गौतम, उत्तम, जगत मानन्धर वाँख्यो: टोल बनेपा बाट स्व. बुबा हरिनारायण मानन्धरको पुण्यस्मृतिमा रु. १५,०००/-
- १३) सत्यलक्ष्मी रंजित भक्तपुर, चुनदेवी बाट स्व. बुबा भरत प्रजापति तथा स्व. आमा दशमाया रंजितको पुण्यस्मृतिमा रु. १५,०००/-

दुःख मुक्तिका लागि बुद्ध शिक्षा

पूर्णमान महर्जन

स्थावर सम्पत्ति (एकै ठाउँमा रहिरहने भवन, जग्गाजमीन), जङ्गल सम्पत्ति (स्थानान्तरण गर्न मिल्ने नगद, गरगहना, उपभोग्य परिभोग्य वस्तुहरू) र अङ्गसम सम्पत्ति (शारीरिक अंग जस्तै जहिले पनि साथमा रहने शिल्प विद्या) को अभाव हुनुलाई साधारणतया दुःख भनिन्छ। सन्तान नहुनु, सन्तान भएर पनि आमाबुबाले भनेजस्तो नहुनु, नगर्नु र समग्रमा इच्छा पुरा नहुनु दुःख हुन्। बुद्धशिक्षा अनुसार कुनै न कुनै प्रकारको संस्कारयुक्त कर्म गराइरहने चित्तको प्रवाहले प्राणीहरूको बारम्बार जन्म र मरण हुनु दुःख हो। यस अर्थले जन्मनु दुःख हो, रोगी हुनु दुःख हो, वृद्धवृद्धा हुनु दुःख हो, मृत्यु हुनु दुःख हो, मन नपरेकोसित बस्नु पर्नु दुःख हो, मन परेकाबाट विछोड हुनु दुःख हो र मन परेका वस्तु नपाउनु दुःख हो। यो वास्तविक दुःख हो, दुःख आर्य सत्य हो।

भौतिकवाद चार्वाक दर्शनको मूल मन्त्र “यावत् जीवेत् सुखं जीवेत्, श्रृणुं कृत्वा धृतम् पिबेत्” हो। प्राय मानिस पनि वातावरण आफ्नो अनुकूल भएन, सन्तोष भएन तालमेल भएन, सहज भएन या अर्को रूपमा दुःख भयो भने चार्वाक दर्शनले भनेजस्तो सुखको खोजिमा भौतारिने स्वभाव छ। दुःखको कारणलाई केलाउने, चिन्तन मनन गर्ने ज्ञानको अभाव देखिन्छ। दैनिक जीवनमा भएका कृयाकलापहरूको लेखाजोखा र आफूबाट कसैलाई हानी, नोक्सानी र अहित हुने कार्यहरू नहोस् भन्ने सजगताको कमी देखिन्छ। अरूले जे गर्नु त्यसैलाई अनुकरण गरी आफू पनि धार्मिक व्यक्ति हो भन्ने परिचय दिन धर्ममा सरिक हुन्छ। तर यथार्थ रूपमा धर्म के हो भन्ने कुरामा अनभिज्ञ रहन्छ। वास्तविक धर्मको ज्ञान विना दुःखबाट मुक्ति संभव छैन। भगवान बुद्ध भन्नुहुन्छ “जुन धर्म दुःख मुक्तिका लागि हुन्छ, त्यो धर्म श्रेष्ठ र उत्तम हो।” त्यसैले महाकारुणिक शास्ताको शिक्षा, ज्ञान र उपदेशलाई आत्मसात नगरी दुःखबाट पार पाउनु भनेको कल्पना मात्र हुनेछ।

कर्मवाद बुद्धधर्मको आधारभूत तत्व हो। जसरी ऐनाले अगाडि रहेको वस्तुको आकृतिलाई परावर्तन गरि प्रतिबिम्बित गर्दछ, अनि जसरी माटोले जस्तो वीडु छ, त्यही अनुसारको फल दिन्छ, त्यस्तै गरेर प्राणीले आफूले गरेको कर्मानुसार सुगति या दुर्गतिमा उत्पन्न भएर फल भोग गर्ने गर्दछ। मुक्त नभएसम्म जन्म, जरा, ब्याधि र मरणको भवचक्रमा रूमल्लीरहनु पर्दछ। त्यसैले पालि

ग्रन्थमा उल्लेख गरिएका छ—

“यादिसं वपते बीजं, तादिसं हरते फलं
कल्याणकारी कल्याणं, पापकारी च पापकं”

(जस्तो वीडु रोपिन्छ, त्यस्तै फल फल्दछ। कल्याण गर्नेलाई कल्याण हुन्छ भने पाप गर्नेले पापकै फल भोग्दछ।

बुद्धशिक्षा अनुसार आफ्नो मालिक नाथ आफै हो। त्यसैले यसलोक र परलोकमा सुखमय जीवन बिताउन आफ्नो आचरणमा सुधार गरेर शीलमा प्रतिष्ठित हुनुपर्दछ। देवधर्म पालनको साथै सुचरित्र सदधर्मको आचरण गर्नुपर्दछ। त्यसैले धम्मपदमा उल्लेख गरिएको छ—

“सब्ब पापस्स अकरणं, कुसलस्स उपसम्पदा
सचित्त परियोदपनं, एतं बुद्धानसासनं”

(कुनै पाप नगर्नु, कुशल कर्म सम्पादन गर्नु, आफ्नो चित्तलाई शुद्ध गर्नु यही बुद्धहरूको शिक्षा हो।)

तथागतले ३५ वर्षको उमेरमा प्राप्त गर्नुभएको बोधिज्ञान, चतुरार्य, सत्यको ज्ञान सर्वप्रथम ऋषिपतन मृगदावनमा पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई देशना गर्नुभएको थियो। यसलाई धर्मचक्र प्रवर्तन पनि भनिन्छ। दुःख आर्य सत्य, दुःख समुदय आर्य सत्य, दुःख निरोध आर्य सत्य र दुःख निरोधगामिनी प्रतिपदा आर्य सत्य। (दुःख सत्य हो, दुःखको कारण छ, दुःख निरोध गर्न सकिन्छ र दुःख निरोध गर्ने मार्गहरू छन्) चतुआर्य सत्यहरू हुन्। भवसागर या जन्म, जरा, ब्याधि र मरणको दलदलबाट पार हुन दुःख निरोधगामिनी प्रतिपदा आर्य सत्य (आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग) को अवलम्बन विना संभव छैन। यसलाई शील, समाधि र प्रज्ञा पनि भनिन्छ। सम्यक् दृष्टि, सम्यक वचन, सम्यक कर्मान्त, सम्यक आजीविका, सम्यक संकल्प ब्यायाम, सम्यक स्मृति र सम्यक समाधि आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग हुन्। धम्मपदमा भनिएको छ—

“मग्गानट्टङ्गिको सेट्ठो, सच्चानं चतुरो पदा
विरागो सेट्ठो धम्मानं, द्विपदानञ्च चक्खुमा”

(मार्ग मध्ये आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग श्रेष्ठ, सत्य मध्ये चतुआर्य सत्य श्रेष्ठ, धर्म मध्ये वैराग धर्म श्रेष्ठ र सत्वप्राणी मध्ये चक्षुवान बुद्ध श्रेष्ठ)

जन्मपछि प्राणीको मृत्यु निश्चित छ, अवश्यम्भावी हो। मानव गृह संसार मात्र होइन, ब्रह्माण्डका सबै कुरा परिवर्तनशील छ, अनित्य छ। निर्वाण बाहेक अचल,

नित्य केही पनि छैन । सबै स्थिर नहुनु, बदलिएर जानु, ब्रिगेर जानु, मरेर या विनाश भएर जानु, आफूले भने जस्तो र चाहे जस्तो नहुनु प्रकृतिको स्वभाव धर्म हो । यसलाई दुःख भनिन्छ । अनित्य र दुःखसहितको स्वभाव धर्ममा म, मेरो भन्नु योग्य छैन । जहाँ आफूले भनेजस्तो, चाहेजस्तो हुँदैन, त्यहाँ आत्मा छैन । त्यो अनात्म हो । यो अनित्य, दुःख र अनात्मको बौद्ध दर्शन/त्रि-लक्षणलाई प्रज्ञा चक्षुले देख्न सकेमा काम, भव र विभव तृष्णाबाट मुक्त हुन संभव हुन्छ, राग द्वेष र मोहरूपी अग्निबाट अलग हुन अभिप्रेरित गर्दछ । त्यसैले महाकारुणिक शास्ता भन्नुहुन्छ-

“सब्बे संखारा अनिच्चाति, सब्बे संखारा दुक्खाति,
सब्बे धम्मा अनत्ताति, यदा पञ्चाय पस्सति,
अथ निबिन्दति दुक्खे, एस मग्गो विसुद्धिया”

(सबै संस्कार अनित्य, सबै संस्कार दुःख र सबै धर्म अनात्म हो भनी जब प्रज्ञायुक्त हुन्छ, तब त्यस दुःख उपर वैराग्य उठ्दछ, यही विसुद्धिमार्ग हो ।

दान, शील र भावना दुःख मुक्तिको अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हो । दानको साधारण अर्थ आफूसँग भएको कुरा अरूलाई दिनु हो । दान दिनु संग्राम जित्नु समान हो । किनभने दान आफूभित्र लुकेर बसेको मेरो मेरो भन्ने दुषित लोभ, मोह र तृष्णालाई नाश गर्न गरिने कुशल कार्य हो । तर कसैले सांसारिक भोग विलास भोग सम्पत्ति प्राप्तिका लागि दान गर्दछ भने त्यो जन्ममरण चक्रमा घुमिरहने पुण्य (वट्टगामि दान) हुनेछ । संसारचक्रको क्षुद्रतादेखि माथि जानको लागि गरिने दान संसारमुक्तिको पुण्य विवट्टगामि दान हुनेछ । दान जस्तै शील माथि चढ्ने भन्थ्यो हो । यो काय, वाणी र मनको पवित्रता हो । यो सबै सम्पत्तिको मूल हो, स्रोत्तापन्न, सकृदागामी फल प्राप्तिको साधन हो र निर्वाण नगरको प्रवेशद्वार हो । यसले क्लेशलाई दमन गर्दछ, खराब आचरणलाई नाश गर्दछ । पञ्चशील, अष्टशील, दशशील (श्रामणे र शील), २२७ भिक्षु विनय, ३११ भिक्षुणी विनय पनि शील हुन् । दान, शील जस्तै जीवनमा अंगाल्न पर्ने अर्को पक्ष भावना हो । नीवरण शान्त हुने भावना समथ भावना हो भने पञ्चस्कन्धलाई अनित्य, दुःख र अनात्म भावना गर्ने विधि विपस्सना हो । सतिपट्टान विपस्सना भावनाको शिक्षा दिने सम्बन्धमा भगवान बुद्धले भिक्षुहरूलाई भन्नुभएको छ कि चार स्मृतिप्रस्थान (कायानुपस्सना, वेदानुपस्सना, चित्तानुपस्सना, धम्मनुपस्सना) भावना दरिलो गरी भाविता गर्नाले चित्त दोष रहित भई शुद्ध हुन्छ, शोक, डाह, विलाप

आदिलाई अतिक्रमण गर्दछ र साथै शारीरिक दुःख निरोध, शान्त र निर्मूल गर्नको लागि एक मात्र मार्ग हो । त्यसैले पुब्वण्ह सुत्रमा उल्लेख गरिएको छ-

“दानं ददन्तु सद्दाय, सीलं रक्खन्तुसब्बदा
भावनाभिरता होन्तु, गच्छन्तु देवता गता”

(श्रद्धापूर्वक दान दिनु, सर्वदा शील पालना गर्नु, भावनामा अभिरत हुनु, देवताहरू गए जस्तै जानु ।

जीवन र जगतका कार्य कारण सम्बन्धी सिद्धान्तलाई प्रतीत्यसमुत्पाद भनिन्छ । हाम्रो जीवन लगायत सम्पूर्ण संसार हेतु र फलको आपसी सम्बन्धहरूको एउटा संरचना हो । भगवान बुद्धको अनुसार यो गम्भिर प्रतीत्यसमुत्पादको धर्म राम्ररी नजान्नाले, प्रतिवेध नहुनाले मानिसहरू गुन्थी नसुल्फेको धागोमा अल्फे जस्तै सांसारिक दुःख बन्धनको भवचक्रमा अबाध गतिले प्रवाहित भइराखेका छन् । लोक कल्याणको लागि तथागत शास्ताले “यो हुन्छ भने यो हुन्छ, यो हुन्छ भने यो पनि हुन्छ” भनी द्वादशाङ्ग प्रतीत्यसमुत्पादको शिक्षा दिनु भएको हो । यस अनुसार अविद्याको कारणले संस्कारको समुदय हुन्छ, संस्कारले विज्ञान, विज्ञानले नामरूप, नामरूपले षडातयन, षडातयनले स्पर्श, स्पर्शले वेदना, वेदनाले तृष्णा, तृष्णाले उपादान, उपादानले भव, भवले जाति र जातिको समुदयले जन्ममरण, शोक, परिदेव, दुःख दौर्मनष्य र उपायास सारा दुःख समुहको समुदय हुन्छ । त्यस्तै अविद्याको निरोधले संस्कारको निरोध हुन्छ, संस्कारको निरोधले विज्ञानको निरोध हुन्छ । एवरितले अन्तमा जातिको निरोधको जन्म, जरामरण निरोध भइ सम्पूर्ण दुःखस्कन्धको निरोध हुन्छ । यसरी समुदयले समुदय बन्ने र निरोधले निरोध हुने शिक्षा भगवान बुद्धले देशना गर्नुभएको हो ।

बुद्धधर्मले अकुशल कायिक, वाचिक र मानसिक कर्मबाट बचाई मनुष्यलाई यसलोक र परलोकमा सुखमय जीवन विताउन सहयोग पुऱ्याउँदछ । यी काय, वची र मनोकर्मलाई अझ उच्चस्थ बनाई जन्म, जरा, व्याधि र मरणको बारम्बार भोग गरिरहनु पर्ने दुःखमय भवसागर / भवबन्धनको दलदलबाट पार लगाउनु बुद्धधर्मको मूल उद्देश्य हो । यसका लागि तथागतले अमृतवचन ।

“तुम्हेहि किच्चं आतप्पं, अक्खातारो तथागता”

(तिमीहरूले आफ्नो काम आफै गर्नुपर्दछ, तथागतले सिर्फ मार्ग देखाउनु हुन्छ) लाई दृढताकासाथ आत्मसात् गर्नु भने परिणति निश्चय पनि सुखद रहन्छ । दुःखबाट मुक्ति मिल्दछ । ❖

बौद्ध चरित्र निर्माण (२)

२०७० पौष २७ गते, शनिवार

प्रवक्ता- देवकाजी शाक्य

प्रस्तुती- राजभाई तुलाधर

यसदिन देवकाजी शाक्यले धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीको शनिवारीय कक्षामा प्रवचन दिनुहुँदै भन्नुभयो— “हामीले नाम मात्रको नभएर साँच्चिकै बौद्ध उपासक उपासिका हुने प्रयत्न गर्नुपर्छ । यसको लागि धर्मको कुरालाई व्यवहारमा रूपान्तर गर्न सक्नु पर्छ । हामीले धर्मको रक्षा गर्नु भन्ने अर्थात धर्म अनुसार आचरण गर्न सके धर्मले हामीलाई स्वतः रक्षा गरिराखेको हुन्छ । एकचोटी एकजना शीलवान् भिक्षु विहानी पख भिक्षाटनमा गइरहेको बेला एकजना शिकारीले उसलाई देखेछ । यो अलक्षिण भिक्षुलाई देखे । अब मेरो आजको दिन खराब हुन्छ भन्ने सोची शिकारीले उसलाई मार्छु भनेर शिकारी कुकुरहरू समेत हुँदै लखेट्यो । भिक्षु आफ्नो ज्यान बचाउन भाग्दै गएर एउटा रूखमा चढ्यो । संयोगवस भिक्षुको चीवर खसेर शिकारी माथि छोपियो । शिकारी कुकुरहरूले उसैलाई भिक्षु ठानेर टोकी टोकी मारिदियो । भिक्षुको ज्यान बच्यो । यो घटनाबाट धर्मले धर्म पालन गर्नेलाई रक्षा गर्छ भन्ने कुराको पुष्टि हुन्छ । कहिले काहीं राम्रो गर्दागर्दै पनि नराम्रो परिणाम आउन सक्छ । पहिला गरिराखेको ठूलो दुष्कर्मको विपाक आउने बेलामा त्यस्तो हुन सक्छ ।

बौद्ध चरित्र निर्माण गर्न आस्था, श्रद्धा, विश्वास, बलियो हुनुपर्छ तर यो प्रज्ञायुक्त,विवेकयुक्त हुनु पर्छ । प्रज्ञा, विवेक भएन भने श्रद्धा, विश्वास अन्धश्रद्धा, अन्धविश्वासमा परिवर्तन हुन समय लाग्दैन । बुद्धधर्मले वर्तमान कर्मलाई सबभन्दा बढी महत्त्व दिएको छ । भाग्यको भरमा नपरिकन उत्साहित भएर इमान्दारीपूर्वक मेहनत गर्दै आफ्नो लक्ष प्राप्तिको लागि कार्य गर्दै जानु पनि बौद्ध चरित्र हो । अहंकारको भाव नराखी शान्तीपूर्ण सहअस्तित्वलाई स्वीकार्न सक्नु पर्छ । कुनै पनि प्राणी पूर्णतया आत्मनिर्भर छैन, हुन सक्तैन । सबै एक अर्काको भरमा रहेर नै बाँचिरहेका छन् । त्यसैले बाँच र बाँच्न

देउ भन्ने न्यायपूर्ण उक्तिलाई सबैले हृदयंगम् गर्नु जरूरी छ ।

बौद्ध चरित्रको अर्को एउटा प्रबल पक्ष हो सबैले स्वतन्त्रपूर्वक जीउन पाउनु पर्छ भन्ने धारणा । तर स्वतन्त्र हुनु भनेको अनुशासन हीन भएर स्वच्छन्द, स्वेच्छाचारी हुनु होइन । आजकल मानिसमा स्वच्छन्दता नै स्वतन्त्रता हो भन्ने भ्रम फैलिएको देखिन्छ । आक्वारियम् भित्र पालीराखेको माछाहरू देखेर एकजना शिष्यले आफ्नो गुरुलाई भनेछ, यी माछाहरू खुला नदीमा भएको भए कति मज्जाले स्वतन्त्रपूर्वक रहन्थे होला, अहिले यिनीहरू बन्धनमा छन् । गुरुले खुला नदीमा उनीहरूलाई आउन सक्ने विभिन्न खतराहरू बताउँदै भने यिनीहरू अहिले सिमित ठाउँमा छन् तर भयरहित भएर शान्तपूर्वक जीउन पाइराखेका छन् । त्यसैले यसलाई बन्धनको रूपमा नलेउ । हामी पनि सधैं धर्मको घेरा भित्र सजग, सचेत, संयमित भएर रहे सुरक्षित भएर शान्तपूर्वक बाँच्न सक्छौं ।

सुखपूर्वक जीवन बिताउनलाई नभइ नहुने चारवटा मानवीय गुणहरू हुन् मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा अर्थात् समता । यी गुणहरूलाई विकसित गर्दै लान सके हामी निवारणको नजीक पुग्दै जान्छौं र साँचो अर्थमा असल चरित्र भएको हुनेछ । भगवान् बुद्धले संतुष्टिलाई उत्तम मंगल मध्य एक भन्नु भएको छ । संतोषी हुनु पनि बौद्ध चरित्रको एउटा प्रमुख पक्ष हो । असीमित चाहना राख्ने मान्छे, कहिल्यै हृदय देखि सुखी हुन सक्तैन । वादविवादको लागि कसैले भन्ने गर्छन् सन्तोषी भयो भने त उन्नति प्रगति नै हुँदैन । भगवान्ले उन्नति प्रगति नगर भन्नु भएको होइन । बरू वहाँले वीर्य, उत्साहको लागि धेरै जोड दिनु भएको छ । जति भए पनि नपुग्ने, भएको कुराबाट सुखी हुन नसक्ने बानीलाई त्याग मात्र भन्नु भएको हो । इच्छा गर्ने स्वतन्त्रता (Freedom of Desire) को सट्टा इच्छाबाट स्वतन्त्रता (Freedom from Desire) पाउन सके साँचो अर्थमा बौद्ध चरित्र निर्माण हुनेछ ।

क्षान्ति पारमिता विषयमा छलफल

२०७० पौष १३ गते

विषय- क्षान्ति पारमिता

प्रवचिका- श्रद्धेय केशावती गुरुमां

प्रस्तुति- मिनरवती तुलाधर

यसदिन श्रद्धेय केशावती गुरुमांले क्षान्ति पारमिताको विषयमा प्रवचन दिनु भएको थियो ।

क्षान्ति भनेको सहन सक्ने गुण धर्मलाई भनिन्छ । मानिस ठूलो हुनलाई, महापुरुष हुनलाई, नेता बन्नलाई त्याग, सहनशीलता मैत्रीभाव आदि गुण धर्महरू हुनुपर्छ । ती गुणहरू मध्ये सहनशीलता नभई नहुने गुण धर्म हो । हामीहरूसँग सहन सक्ने गुणधर्म भएमा कलह र भ्रगडा अशान्तिलाई नाश गर्न सकिन्छ । शत्रुलाई जित्ने ठूलो हथियार सहनशीलता हो । बलियो व्यक्तिले दुर्लभ व्यक्तिको अपराधलाई सहने शक्तिलाई क्षान्ति भनिन्छ । भगवान् बुद्धका शिष्य सारीपुत्र भिक्षुलाई एकजना ब्राह्मणले धेरै सहन सक्ने व्यक्ति हो कि होइन भनेर परिक्षा गर्न एक मुक्का हानेको तर वहाँले बेवास्ता गरेकोले डराएर क्षमा माग्यो र साथै आफ्नो गल्ती महशुश गरेर हृदय परिवर्तन भयो । जुन व्यक्तिसँग शील (सदाचार) समाधि (चित्त स्थिरता) प्रज्ञा (विवेक बुद्धि) हुँदैन, त्यो सँग सहने उत्तम गुण हुँदैन । जस्तै लाटो कोसेरोले दिउँसो आँखाले देख्दैन, कागले राती देख्दैन । तर मूर्ख, लोभीले त राती मात्र होइन दिउँसो पनि आँखाले देख्दैन ।

म्हासया खँल्हा बल्हा

(ध.की.ज्ञा.भ.या उपाध्यक्ष दि. जुजुभाइ नाप)

प्रस्तुती- प्रेमलक्ष्मी तुलाधर

सचिव (ध.की.ज्ञा.भ.)

(अचानक नापलात जुजुभाई दाई नाप;

न्त्यस; लिस: जुल म्हासय थुकथं)

न्त्यस: – गुलिदत मखनागु गन भाया च्वनागु ?

लिस: – तसकं लिमला: जि थौं खँल्हाय हे मला: स्वकीर्ति भजन स्वनागु दु परलोकय् ।

न्त्यस: – धर्मकीर्ति भजनयात लोमंका: गुलि च्वनेगु पर लोकय् ? याकनं भाय्माल धर्मकीर्ति भजन लुमंका: थुगु लोकय् ।

लिस: – छवय्का छवल जित: मसानय् परलोक हुँ धका: आ: गथेयाना: वय् थ्वलोकय् लुमंका: ?

न्त्यस: – धर्मकीर्ति भजन प्रति करूणा मदुला ?

लिस: – करूणा दयां छुयाय् वय्फैमखु छिपिं जिनाप ।वय् मज्यू जि नं करूणा तया: छिपिंनाप । वनेल्यल आ:जि भजन हालेत पियाच्वंगु दु जित: गुरु प्रज्ञारत्न, गुह्यहर्ष दाई । हालाच्वन ज्वी भजन भी पासापिं जनकमाया, चन्द्रशोभा, रुपकमल, रामदेवी, निर्मला निलु व ज्ञान शोभा

थुलि धया: वनाछवल मुसुहुं न्हिला:

आसे आसे जिपिं नं भजन हालेत वय्

थुलि धायवं हे मिखा जिगु चाल, थ्व ला ... ..

अनायास हे ख्ववि जिगु हाल

अले ता:हाकय्क भसुका: तय् वल ।

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू

- तथागतसँगै एउटै गन्धकुटी (तथागत वस्ने कुनै पनि कुटीलाई गन्धकुटी भनिन्छ) मा सुत्ने सौभाग्य एकपल्ट भिक्षु महाकात्यायनले जेतवन विहारमा पाएका थिए । भिक्षु हुनु अघि महाकात्यायन अवन्ति (हाल उज्जैन) को राजा चन्द्र प्रद्योतका राजपुरोहित थिए ।
- बुद्धत्व प्राप्तिको प्रथम वर्षमा कालुदायी मन्त्रीको प्रयासले बुद्धको सर्वप्रथम कपिलवस्तु आगमन भएको थियो । उहाँ फाल्गुन पूर्णिमाको दिन राजगृहबाट प्रस्थान गरी वैशाख पूर्णिमाको दिन कपिलवस्तु पुग्नुभयो ।
- बुद्ध कपिलवस्तु पुगेको तेस्रो दिनमा उहाँले भाइ नन्दकुमारलाई प्रव्रजित गरेका थिए ।
- नन्दकुमार भगवान्भन्दा चार इन्च होचो थिए ।
- नन्दकुमारलाई उसको अभिषेक, गृह प्रवेश र विवाहको दिनमा प्रव्रजित गरिएको थियो । आफ्नै दिदी नन्दाकुमारीसँग उनको विवाह हुन लागेको थियो ।
- बुद्धसँग अंश माग्न आउने एउटै व्यक्ति थिए, त्यो हो उहाँकै ७ वर्षिय छोरो राहुल कुमार ।

अनिच्चावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरूज्जन्ति तेसं ऊपसमो सुखो

जन्म :
वि.सं. २००२ जेठ २६ गते,
शुक्रवार

दिवंगत :
वि.सं. २०७० पौष ७ गते,
आइतवार

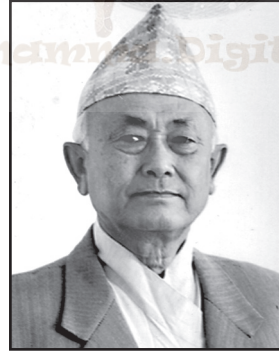
दिवंगत जनकमाया रञ्जित, छाउनी

पलेस्वांहलय् च्वंगु लःथें स्थीर ज्वीमखु प्राण । थौं वनीला कन्हय् वनीला मदु भीगु ठेगान ॥

बुद्ध, धर्म, संघ सम्बन्धित भजन प्रति अतिकं मन क्वसाःम्ह, धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजनया आजीवन
दुजः मयजु जनकमाया रञ्जित आकाभाकां दिवंगत जुयादिल ।
वयकःयात निर्वाण आशिका यासे छेंजःपिं सकसिनं संसारया अनित्य स्वभावयात थ्वीकाः धैर्य धारण याय्
फय्मा धकाः बिचाः हाय्का ।

धर्मकीर्ति ज्ञानमाला भजन खलः
wd&llt {lj xf/, >l3MgMBM oF.

अनिच्चावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरूज्जन्ति तेसं ऊपसमो सुखो

बुदिं-
वि.सं. १९९७ वैशाख २३
टक्सार-५, भोजपुर

मदुगु दिं-
वि.सं. २०७० पौष ११ गते, विहिवार,
विजुली बजार-१०, येँ

lbj ःt lx/fnfn zfSo

थुगु समाजया संस्थापक दुजः एवं आजीवन सदस्य व पूर्व अध्यक्ष
हिरालाल शाक्य दिवंगत जुयादीगु लत्याया पूण्य तिथिस वसपोलया परलोक जीवन
पञ्चशीलया आनिशंसं सुगती प्राप्त जुजुं याकनं हे निर्वाण पद लाभ ज्वीमा धकाः
दुनुगलंसिं आशिका यानाच्चना । अथेहे दुःखकःपिं छेंजःपिसं नं थ्व इलय् धैर्य धारण याय्
फय्मा धकाः बिचाः हाय्का च्वना ।

efhk/ 6S; f/ zfSo ; dfh, on

लुम्बिनीमा विहार पूजा

मायादेवी मन्दिरमा बुद्धपूजा कार्यक्रममा सहभागी उपासकोपासिकाहरू

२०७० पौष २३-२४ गते
स्थान- लुम्बिनी

नेपालमाताका सुपुत्र गौतम बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनीमा हालसम्म देश विदेशहरूको तर्फबाट कतिवटा विहार, गुम्बा र मन्दिरहरू बनिसकेका छन्, एक समय उपेक्षित रूपमा फालिएको लुम्बिनी हाल कति रमणिय बनिसकेको छ र यस पवित्र भूमिको महत्त्व थाहा पाएका विभिन्न देशले यसलाई कति सम्मान गर्दा रहेछन् भन्ने तथ्य ज्ञान बारे नेपालमा जन्मेका हाम्रै दाजुभाई, दिदी

बहिनीहरू अनभिज्ञ हुन नपरोस्, लुम्बिनी विकास कार्यको गतिविधि विषयमा उनीहरूलाई पनि राम्रो जानकारी रहोस् भन्ने मनसायले पूज्य धम्मवती गुरुमाले लुम्बिनी विकास परिसर भित्र निर्मित विभिन्न विहारहरूमा भव्य रूपमा विहार पूजा गरी विहार भ्रमण कार्यक्रमको आयोजना गर्नुभएको थियो। विहार पूजाको नाम दिइएको यस कार्यक्रममा बुद्ध धर्म प्रचार प्रसार कार्यमा आजसम्म थेरवाद, महायान र वज्रयानहरूबाट आ-आफ्नो क्षेत्रले सबदो मेहनत गरी लुम्बिनीमा विहार, गुम्बा बनाइरहेको

मायादेवी मन्दिर परिसरमा विहारपूजा गर्नुहुँदै पञ्चबुद्ध पोशाकमा सजिएका गुरुजुहरू

लुम्बिनीस्थित वज्रयानी विहारमा विहार पूजा विषयको परिचय प्रस्तुत गर्नुहुँदै “धम्मवती गुरुमां”

कार्यलाई स्वागत गरी तीनैवटा यानहरूबाट लुम्बिनी विकास क्षेत्रमा निर्मित विहारहरूमा पनि विहारपूजा गरिएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा पूज्य धम्मवती गुरुमां सहित अन्य गुरुमांहरू पनि विहार परिक्रमा च्यालीमा सहभागी हुनु भएका थिए । यसरी नै उक्त विहार परिक्रमा कार्यक्रममा भाग लिनु भएका ५ जना वज्राचार्य गुरुजुहरूले पञ्चबुद्धको मुकुट सहितको पोशाक लगाउनु भई विहार पूजा गर्नुभएका थिए । ज्यापु ज्यापुनी दाजुभाई दिदीबहिनीहरूको बाँसुरी समूहले बाँसुरी बजाउँदै नगर परिक्रमा च्यालीमा भाग लिएकोले उक्त कार्यक्रम अझ आकर्षक देखिएको थियो ।

काठमाडौँबाट लगभग ५०० जना उपासको पासिकाहरू सहभागी भएको उक्त कार्यक्रमको प्रथम दिन पौष २३ गते विहान मायादेवी मन्दिर परिसरमा धम्मवती

गुरुमां प्रमुख अन्य गुरुमांहरू र उपासकोपासिकाहरूले बुद्ध पूजा गर्नु भएका थिए ।

यसरी नै कार्यक्रममा उपस्थित नरेश वज्राचार्य प्रमुख पञ्चबुद्ध पोशाक सहितका अन्य ५ जना गुरुजुहरूले पनि वज्रयानी परम्पराअनुसार पूजा गर्नुभएका थिए ।

यस कार्यक्रममा धम्मवती गुरुमां सहित लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु कर्मा साङ्पा लामा र नरेश वज्राचार्यले विहार पूजा विषयमा आ-आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नु भएका थिए । उक्त दिन विहार पूजा सम्पन्न गरिएका मन्दिरहरूको नामावली यसरी रहेका छन्—

१) मायादेवी मन्दिर	२) राजकीय बुद्ध विहार
३) राप्तेन लिङ्ग गुम्बा	४) पण्डिताराम ध्यान केन्द्र
५) श्रीलंका महाविहार	६) गौतमी भिक्षुणी विहार
७) म्यानमार गोल्डेन विहार	८) धम्मजननी ध्यान केन्द्र
९) क्याम्बोडियन विहार	१०) महाबोधी सोसाइटी

धम्मवती गुरुमांको सुस्वास्थ्य कामना गर्दै मायादेवी मन्दिर परिसरमा दीपावली गर्नुहुँदै उपासकोपासिकाहरू

विहारपूजा च्यालीमा बाँसुरी बजाउँदै ज्यापू ज्यापुनी भेषभुषामा सहभागीहरू

११) रोयल थाई विहार आदि ।

यसरी नै विहार पूजाको क्रममा दोस्रो दिन पौष २४ गते विहार पूजा गरिएका मन्दिरहरूको नामावली यसरी रहेका छन्—

- १) शान्तिस्तूप (जापानी विहार)
- २) सिंगापुर विहार ३) नेपाल वज्रयान महाविहार
- ४) फ्रेञ्च विहार ५) ग्रेड लोटस् स्तूप (तारा फाउण्डेशन) जर्मन विहार
- ६) लीन सन विहार
- ७) लुम्बिनी उद्यान महाचैत्य (अष्ट्रेलियन विहार)
- ८) कोरियन विहार ९) चाइनिज विहार
- १०) जेडेन अन्तर्राष्ट्रिय विहार, अष्ट्रिया (यूरोप) ११) भियतनाम विहार
- १२) नेपाल महायान गुम्बा १३) कर्मा साम्तेन लिङ्ग गुम्बा
- १४) मनाङ्ग समाज स्तूप १५) स्वयम्भू महाचैत्य (धर्मोदय सभाद्वारा निर्मित आदि)

माथि उल्लेखित सबै विहारहरूमा पूजा गर्नु अगाडि धर्मकीर्ति विहारको नयाँ भवनका निर्माता दाता द्रव्यमान सिंह, वसुन्धरा तुलाधरहरूबाट पूजा शुरु गर्नुभएका थिए ।

दोश्रो दिन पौष २४ गते विहार पूजा समापन पश्चात् साँझपख मायादेवी मन्दिर परिसरमा बुद्ध पूजा गरी पूज्य धम्मवती गुरुमांको सुस्वास्थ्य कामना गरी दीप प्रज्वलन गरिएको थियो ।

यसरी विहार पूजा कार्यक्रमको लागि पौष २२ गते काठमाडौँबाट लुम्बिनी पुग्नु भएका सबै यात्रीहरू भव्य रुपमा विहार पूजा कार्यक्रम समापन गरी पौष २५ गते लुम्बिनीबाट काठमाडौँ फर्केका थिए ।

श्री बुद्धघोष गुणानुस्मरण भवन नामाकरण तथा अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध विद्यापीठ धर्मकक्ष उद्घाटन

२०७० पौष ३० गते मंगलवार
२ माघ १ गते बुद्धवार ।

नेपालका पाँचौँ संघनायक दिवंगत बुद्धघोष महास्थविरको पुण्य स्मृतिमा ललितपुर लुँखुसि स्थित श्री सुमंगल विहारमा निर्माणाधिन श्री बुद्धघोष गुणानुस्मरण भवन नामाकरण तथा अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध विद्यापीठको धर्मकक्ष उद्घाटन कार्यक्रम सम्पन्न भएको समाचार छ ।

प्राप्त समाचार अनुसार अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध विद्यापीठको धर्मकक्ष उद्घाटन गर्नुभएको थियो ।

उक्त कार्यक्रमको सिल-सिलामा पौष ३० गते श्रद्धेय भिक्षु महासंघद्वारा पवित्र महापरित्राण पाठ पनि गरिएको थियो ।

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू

- महाकाश्यप — प्रथम संगायनाको प्रधान भिक्षु ।
पिता- कपिल, पत्नी- भद्रकापिलायनी, बासिन्दा- महातिर्थ गाउँ, मगध ।
गृहस्थी नाउँ- पिप्पलायन (=पिप्पली माणवक) ।

थेरवादी भिक्षु महासंघकोतर्फबाट बन्नलागेको विहार भवन शिलान्यास

विहार भवन शिलान्यास गर्नु अगाडि मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर

२०७० माघ ४ गते, शनिवार ।

स्थान- लुम्बिनी

यसदिन लुम्बिनी विकास क्षेत्र परिसरमा निर्माण हुन लागेको थेरवादी भिक्षुमहासंघको तर्फबाट बन्न लागेको विहार भवन शिलान्यास कार्यक्रम सम्पन्न भएको समाचार प्राप्त भएको छ ।

प्राप्त समाचार अनुसार उक्त कार्यक्रमको शुभारम्भमा लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु कर्मा साङ्पा लामाको पनि उपस्थिति रहेको

थियो । उक्त कार्यक्रममा उहाँले पनि आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

प्राप्त समाचार अनुसार भिक्षु महासंघको तर्फबाट परित्राणपाठ गर्नुभई भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविरले शिलान्यास गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा नेपालका थुप्रै महास्थविर लगायत स्थविर भिक्षुहरूको उपस्थिति रहेको थियो भने बर्मी सयादो उ सुजनपिय पनि उपस्थित हुनु भएको थियो ।

धर्मोदय सभाको विशेष धार्मिक समारोह एवं ७० औं वार्षिक साधारण सभा

स्थान- लुम्बिनी

धर्मोदय सभाले लुम्बिनी क्षेत्रमा निर्माण गरेको स्वयम्भू महाचैत्य तथा विहारमा एक विशेष धार्मिक समारोह एवं ७० औं वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न गरेको समाचार प्राप्त भएको छ ।

प्राप्त समाचार अनुसार दुईदिन लगाएर सम्पन्न भएको उक्त समारोहको प्रथम दिनमा सभासद विष्णु रिमालले विहार निर्माणको लागि सहयोग गर्नुहुने १११ जना व्यक्तिहरूलाई सम्मान गर्नुभएको थियो । चैत्यमा अस्थिधातु स्थापना गरिएको गजुरको पूजा भने पछि मात्र गरिने कुरा थाहा हुन आएको छ । उक्त विहार ११ करोडको लागतमा निर्माण

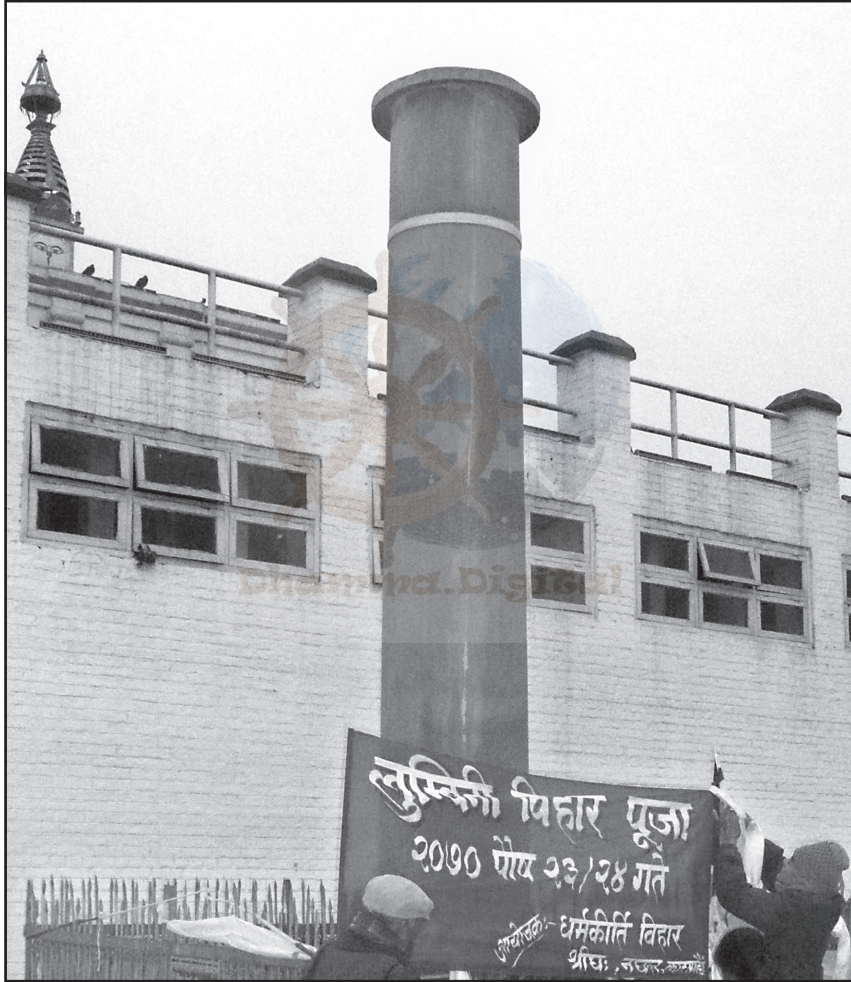
गरिएको कुरा पनि प्राप्त समाचारमा जनाइएको छ ।

दोस्रो दिन धर्मोदय सभाको ७० औं वार्षिक साधारण सभामा सञ्चालन गरिएको थियो । लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु कर्मा साङ्पा लामाले उद्घाटन गरिएको उक्त कार्यक्रममा रत्नमान शाक्यले स्वागत भाषण गर्नुभएको थियो भने नानीमैया मानन्धरले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

लक्ष्मीदास मानन्धरको सभापतित्वमा सञ्चालित उक्त कार्यक्रममा त्रिरत्न मानन्धरले आर्थिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो भने रत्नमान शाक्यले वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

THE DHARMAKIRTI

A BUDDHIST MONTHLY

अशोक स्तम्भ, लुम्बिनी परिसरमा धर्मकीर्ति विहारबाट विहार पूजा कार्यक्रम संचालन गर्दै रहँदाको एक भलक ।

वर्ष-३१; अङ्क-१०

बु.सं. २५५७, सि पुन्हि

मैत्री बोधिसत्व महाविहारमा बुद्धपूजा

२०७० पौष २४ गते

यसदिन मैत्री बोधिसत्व महाविहार जमलमा श्रद्धेय कुसुम गुरुमाले बुद्धपूजा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुहुँदै धर्मदेशना गर्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रममा धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत गरेको थियो ।

यसदिन दिवंगत भोजमानपति वज्राचार्य र गङ्गा मानपति वज्राचार्यको पुण्य स्मृतिमा उहाँका सुपुत्रहरू यज्ञमानपति, श्याममानपति, ज्ञानमानपति र उत्तममानपति लायकूवही वज्राचार्य परिवारको तर्फबाट जलपानको व्यवस्था गरी पुण्य सञ्चय गरिएको थियो ।

बुद्ध मूर्ति व गुलुपा: दान

दान धर्म याय्गु नं थःथःगु विभिन्न इच्छा कथं जुयाच्चनी उकी मध्ये विस्कं कथं दान यानाच्चनीम्ह गुलुपा: रत्नया नामं नां जाःम्ह जीवरत्न स्थापितं थःगु बुदिंया उपलक्षे थःगु छेयँ बागबजारय् शान्ति स्तुपा बुद्ध विहार पाल्या, फी चेडरेड गुम्बा महाकाल नुवाकोट, फी टासी समलिङ्ग बुद्ध गुम्बा राउटवेसी, प्रज्ञा बौद्ध विहार गुम्बा सीतापुर, थेमा याडरी छयोलिङ गुम्बा घ्याङफेडी, नुवाकोट व तासि छयोलिङ गुम्बा भोले रसुवायात ३ फीट तःधीपिं बुद्ध प्रतिमा व गुलुपा: दान यानादीगु समाचार प्राप्त जूगु दु ।

भिक्षु शान्तमैत्रीं शील प्रार्थना याका विज्याःगु उगु ज्या भवले भाजु स्थापितं गण महाविहारया भवन दयक्यत रू. ५० हजार, वनेपाय् बालआश्रम दयक्यत रू. १ हजार, तिन पिपले स्थित न्यागः मणी बुद्ध प्रतिमा दयक्यत रू. ५ हजार व विभिन्न थासय् थम्हं दानयानातःगु गुलुपा: संरक्षण याय्गु लागि रू. १ लाख तका दांया अक्षय कोष दयकाः ज्ञानमाला भजन स्वयम्भुयात लः लहानादीगु

खँ नं प्राप्त बुखँय् उल्लेख जुयाच्चंगु दु ।

उगु ज्याभवले पाहाँ कथं भाःम्ह मानव अधिकारवादी पद्मरत्न तुलाधरं भाजु गुलुपा: रत्नं न्त्याकावया च्वनादीगु थुजोगु गुहाली भविष्ये स्कुल, अस्पताल थें ज्याःगु सामाजिक ख्यलय् नं याय्माःगु विचाः प्वंकादीगु खः । ज्ञानमाला भजन स्वयम्भूया छयाञ्जे भाजु पूर्णकाजी ज्यापुं भिन्तुना देछानादिसे ज्ञानमाला भजन नं न्हयव्वःगु उगु ज्याःभवले भाजु गुलुपा: रत्नं दुर्गम क्षेत्रय् भगवान् बुद्ध प्रति आस्था दयाः नं बुद्ध प्रतिमा छगू हे मदयाः समस्या जुयाच्चंगु कारणं नं थथे बुद्ध प्रतिमा दान याय्गु इच्छा वःगु व थ्व नं बुद्ध धर्म प्रचार याय्गु माध्यम खः धकाः थःगु विचाः प्वंका दिल ।

प्राप्त समाचार अनुसार भाजु गुलुपा: रत्नं स्वदेश व विदेशया विहार, गुम्बा आदि यानाः ८५ गः गुलुपा: दान याय् धुंकूगु दुसा बुद्ध प्रतिमा जक ३४ वटा दान यानाः पुण्य संचय यानादी धुंकूगु दु ।

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू

- विमला नामक एक वेश्या मौद्गल्यानप्रति आकर्षित भई उहाँको कुटीमा समेत पुगेकी थिइन् । तर मौद्गल्यायनले उनलाई उपदेश दिई भिक्षुणी बनाए ।
- राजगृहको ऋषिगिलि पर्वतमा मौद्गल्यायनलाई डाकाहरूले मारेका थिए ।
- भिक्षु हुनु अघि सारिपुत्र र मौद्गल्यायन संजय भन्ने परिव्राजक (=साधु) का चेला थिए । पछि उनीहरू बुद्ध-धर्ममा प्रवेश गरेपछि संजयले मुखबाट रगत छाडी प्राण त्यागेको थियो ।
- सारिपुत्र र मौद्गल्यायनको परिनिर्वाण पछि भगवान् बुद्ध स्वयंले उनीहरूको अस्थि धातु राखी चैत्य बनाउन लगाएका थिए ।
- भगवान्ले पूर्ण नामक दासीले फ्याकेको कपडाबाट चीवर बनाई लगाउनु भएको थियो जुन उहाँले भिक्षु महाकाश्यपको चीवरसँग बदल्नु भयो । यसरी बुद्धसँग चीवर साटेर लगाउन पाउने व्यक्ति थियो भिक्षु महाकाश्यप ।